

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ АНАЛІТИЧНОГО ЧИТАННЯ

ГЕНРІК ІБСЕН **ЛЯЛЬКОВИЙ ДІМ** **П'єса на три дії**

Уривок з ДІЇ ТРЕТЬОЇ

Н о р а (*в звичайному домашньому платті*). Так, Торвальде, переодяглася.

Х е л ь м е р. Та навіщо в такий пізній час?..

Н о р а. Мені цієї ночі не заснути.

Х е л ь м е р. Але, дорога Норо...

Н о р а (*дивиться на свій годинник*). Не так ще й пізно. Присядь, Торвальде. Нам з тобою є про що поговорити. (*Сідає біля столу*).

Х е л ь м е р. Норо... що це? Цей застиглий вираз...

Н о р а. Сідай. Розмова буде довга. Мені треба багато чого сказати тобі.

Х е л ь м е р (*сідаючи біля столу, навпроти неї*). Ти мене лякаєш, Норо. І я не розумію тебе.

Н о р а. Ото ж бо й є. Ти мене не розумієш. І я тебе не розуміла... до сьогоднішнього вечора. Не перебивай мене. Ти тільки вислухай мене... Поквітаємося, Торвальде.

Х е л ь м е р. Що ти хочеш цим сказати?

Н о р а (*після короткої паузи*). Тебе не вражає одна річ, ось тепер, коли ми так сидимо з тобою?

Х е л ь м е р. Що таке?

Н о р а. Ми одружені вісім років. Тобі не спадає на думку, що це ж уперше ми з тобою, чоловік з дружиною, сіли поговорити серйозно.

Х е л ь м е р. Серйозно... в якому розумінні?

Н о р а. Аж вісім років... більше... з першої хвилини нашого знайомства ми ні разу не обмінялися серйозними думками про серйозні речі.

Х е л ь м е р. Що ж, це я з тобою говорив би про свої справи, яких ти все одно не могла б мені полегшити?

Н о р а. Я не кажу про справи. Я кажу, що ми взагалі ніколи не починали серйозної розмови, не бралися разом обміркувати щось серйозне.

Х е л ь м е р. Але ж, любя Норо, хіба це було тобі з руки?

Н о р а. От ми і дійшли до суті. Ти ніколи не розумів мене... До мене ставилися дуже несправедливо, Торвальде. Спочатку тато, потім ти.

Х е л ь м е р. Що! Ми обидва?.. Тоді коли ми любили тебе більше, ніж будь-хто на світі!

Н о р а (*хитаючи головою*). Ви ніколи мене не любили. Вам тільки подобалось бути закоханими в мене.

Х е л ь м е р. Норо, що це за слова!

Н о р а. Та вже так воно і є, Торвальде. Коли я жила вдома, з татом, він викладав мені усі свої погляди, і в мене були ті самі, якщо ж у мене були інші, я їх приховувала, – йому б це не сподобалось. Він називав мене своєю лялечкою-дочкою, грався мною, як я своїми ляльками. Потім я потрапила до тебе в дім.

Х е л ь м е р. Що це за вислови, коли говориш про наш з тобою шлюб!

Н о р а (*твердо*). Я хочу сказати, що я з татових рук перейшла до твоїх. Ти все влаштував за своїм смаком, і в мене став твій смак або я тільки вдавала, що це так, – не знаю добре. Мабуть, і те й інше. Інколи бувало так, інколи так. Коли я озираюсь тепер назад, то мені здається, що я жила тут як той старець: мене годували й одягали, а моїм завданням було – розважати, забавляти тебе, Торвальде. Ось в чому полягало моє життя. Ти так влаштував, ти і тато дуже винні переді мною. Ваша вина, що з мене нічого не вийшло.

Х е л ь м е р. Норо! Яка дурниця! Яка невдячність! Хіба ти не була тут щасливою?

Н о р а. Ні, ніколи не була. Я тільки думала, що щаслива, а насправді ніколи не була.

Х е л ь м е р. Ти не була... не була щасливою?

Н о р а. Ні, тільки весела. І ти був завжди такий милий, ласкавий до мене. Але весь наш дім був тільки великий ляльковий дім. Я була тут твоєю лялькою, донькою. А діти були вже моїми ляльками. Мені подобалось, що ти грався, бавився зі мною, як їм подобалось, що я граюсь і бавлюся з ними. У цьому, власне, і було наше подружнє життя, Торвальде.

Х е л ь м е р. Так, частина правди є в тому, що ти кажеш, хоч ти дуже перебільшуєш. Але тепер у нас все буде інакше. Час забавок минув, настав час виховання.

Н о р а. Чийого? Мого чи дітей?

Х е л ь м е р. І твого, і дітей, дорога Норо.

Н о р а. Ах, Торвальде, не тобі виховати з мене справжню дружину собі.

Х е л ь м е р. І ти це говориш?

Н о р а. А я... Хіба я підготовлена виховувати дітей?

Х е л ь м е р. Норо!

Н о р а. Чи не сам ти щойно сказав, що не можеш довірити мені їх виховання?

Х е л ь м е р. В хвилину роздратування. Чи ж можна звертати на це увагу!

Н о р а. Ні, ти розсудив правильно. Ця справа не під силу мені. Треба спочатку вирішити інше. Я повинна виховати себе саму. І не в тебе мені шукати допомоги. Мені треба взятися за це самій. Тому я і йду від тебе.

Х е л ь м е р (*схоплюючись*). Що ти сказала?

Н о р а. Мені треба побути самій, щоб розібратися в самій собі і в усьому іншому. Тому я й не можу залишитись.

Х е л ь м е р. Норо! Норо!

Н о р а. І я піду негайно ж. Кристина, мабуть, дасть мені притулок...

Х е л ь м е р. Ти не при своєму розумі! Хто тобі дозволить?! Я забороняю.

Н о р а. Тепер даремно забороняти мені будь-що. Я візьму з собою лише своє. Від тебе нічого не візьму, ні тепер, ні опісля.

Х е л ь м е р. Що ж це за безумство?!

Н о р а. Завтра я поїду додому... Тобто в моє рідне місто. Там мені буде легше влаштуватися.

Х е л ь м е р. Ах ти, засліплене, недосвідчене створіння!

Н о р а. Треба ж колись набути досвіду, Торвальде.

Х е л ь м е р. Покинути дім, чоловіка, дітей! І не подумаєш про те, що скажуть люди?

Н о р а. На це мені нічого звертати увагу. Я знаю тільки, що мені це необхідно.

Х е л ь м е р. Ні, це обурливо! Ти можеш так зневажати найсвятіші свої обов'язки?

Н о р а. Що ти вважаєш найсвятішими моїми обов'язками?

Х е л ь м е р. І це ще потрібно говорити тобі? Чи в тебе немає обов'язків перед твоїм чоловіком і перед твоїми дітьми?

Н о р а. У мене є й інші, також священні.

Х е л ь м е р. Немає в тебе таких! Які ж це?

Н о р а. Обов'язки перед собою.

Х е л ь м е р. Ти передусім дружина й мати.

Н о р а. Я в це більше не вірю. Я гадаю, що передусім я людина, так само, як і ти, – або принаймні повинна стати людиною. Знаю, що більшість буде на твоєму боці, Торвальде, і що в книгах пишуть у

цьому ж душі. Але я не можу більше заспокоїтись на тому, що говорить більшість і що пишуть у книгах. Я повинна сама подумати про ці речі і спробувати розібратися в них.

Х е л ь м е р. Наче твоє становище у власному домі не виразне і без того? Та хіба в тебе немає надійного керівництва в цих справах? Немає релігії?

Н о р а. Ах, Торвальде, я ж зовсім не знаю, що таке релігія.

Х е л ь м е р. Що це ти таке говориш?!

Н о р а. Я знаю тільки те, що казав мені пастор Хансен, коли я прийшла на конфірмацію. Він казав, що релігія є те і оте. Коли я звільнюся від усіх цих пут, залишуся сама, я розберусь і в цьому. Я хочу перевірити, чи правду говорив пастор Хансен, або, в крайньому разі, чи може це бути правдою для мене.

Х е л ь м е р. Ні, це просто нечувано з боку такої молоденької жінки! Але коли тебе не може напоумити релігія, то дай мені зачепити хоч твою совість. Адже моральне почуття в тебе є?

Н о р а. Знаєш, Торвальде, на це нелегко відповісти. Я, правду кажучи, і цього не знаю. Я зовсім як у лісі в усіх цих питаннях. Знаю тільки, що я зовсім інакше міркую про все, ніж ти. Мені ось кажуть, ніби і закони зовсім не те, що я думала. Але щоб ці закони були правильні – цього я ніяк не збагну. Виявляється, що жінка не має права помилувати свого вмираючого старого батька, не має права врятувати життя чоловікові! Цьому я не вірю.

Х е л ь м е р. Ти міркуєш як дитина. Не розумієш суспільства, в якому живеш.

Н о р а. Так, не розумію. От і хочу придивитися до нього. Мені треба з'ясувати собі, хто має рацію – суспільство чи я.

Х е л ь м е р. Ти хвора, Норо. У тебе лихоманка. Я навіть починаю думати, що ти божеволієш.

Н о р а. Ні, ніколи ще я не бувала так при своєму розумі і добрій пам'яті, як зараз.

Х е л ь м е р. І ти при своєму розумі і добрій пам'яті кидаєш свого чоловіка і своїх дітей?

Н о р а. Так.

Х е л ь м е р. Тоді залишається гадати одне.

Н о р а. А саме?

Х е л ь м е р. Що ти мене більше не любиш.

Н о р а. Так, у цьому якраз уся справа.

Х е л ь м е р. Норо... І ти це говориш!

Н о р а. Ах, мені самій боляче, Торвальде. Ти був завжди такий добрий до мене, але я нічого не можу тут вдіяти. Я більше тебе не люблю.

Х е л ь м е р (*ледве стримуючи себе*). І це ти також вирішила, будвши при своєму розумі та добрій пам'яті?

Н о р а. Так, цілком розсудливо. Тому я й не хочу тут залишатися.

Х е л ь м е р. І ти можеш також пояснити мені причину, чому я втрагив твою любов?

Н о р а. Так, могу. Це сталося сьогодні ввечері, коли чудо примусило себе чекати. Я побачила, що ти не той, за кого я тебе вважала.

Х е л ь м е р. Скажи ясніше, я зовсім тебе не розумію.

Н о р а. Я терпляче ждала цілих вісім років. Господи, адже я знала, що дива бувають не щодня. Та ось на мене впав цей жах, і в мене засвітилась тверда певність: тепер станеться чудо. Доки лист Кругстада лежав там, у мене й на думці не було, щоб ти міг пристати на його умови. Я була твердо впевнена, що ти скажеш йому: «Розголошуйте справу на увесь світ!» А коли б це сталось...

Х е л ь м е р. Ну, що ж тоді? Коли б я віддав на ганьбу та наругу свою власну дружину!..

Н о р а. Коли б це сталося... я непохитно вірила, що ти виступиш вперед і візьмеш усе на себе – скажеш: винен – я.

Х е л ь м е р. Норо!

Н о р а. Ти хочеш сказати, що я ніколи не погодилася б прийняти від тебе таку жертву? Звісно, ні. Але яку вагу мали б мої запевнення, порівнюючи з твоїми?.. Ось те чудо, якого я чекала з таким трепетом. А щоб не припустити його, я хотіла покінчити з собою.

Х е л ь м е р. Я б з радістю працював для тебе дні і ночі, Норо... терпів би горе і злигодні заради тебе. Але хто ж пожертвує навіть для коханої людини своєю честю?

Н о р а. Сотні тисяч жінок жертвували.

Х е л ь м е р. Ах, ти міркуєш і говориш як нерозумна дитина.

Н о р а. Хай так. Але ти міркуєш і говориш не так, як та людина, яку я могла б любити. Коли в тебе пройшов страх, – не за мене, а за себе, – коли вся небезпека для тебе минула, з тобою ніби нічого й не трапилось. Я залишилась, як і раніше, твоею пташкою, жайворонком, лялечкою, з якою тобі тільки належить бути ще обережнішим, якщо вона виявилась такою тендітною, неміцною. (*Встає*). Торвальде, в ту хвилину я зрозуміла, що я всі ці вісім років жила з чужим чоловіком і прижила з ним трьох дітей... О-о, не могу навіть згадувати про це! Так би й розірвала себе на шматки!

Х е л ь м е р (*притихлим голосом*). Бачу, бачу... Справді, між нами лягла безодня... Але хіба її не можна заповнити, Норо?

Н о р а. Така, яка я тепер, – я не могу тобі бути дружиною.

Х е л ь м е р. У мене вистачить сили стати іншим.

Н о р а. Можливо – якщо ляльку у тебе заберуть.

Х е л ь м е р. Розлучитись... розлучитися з тобою!.. Ні, ні, Норо, – уявити собі не можу.

Нора (*іде праворуч*). Це ще більше підтверджує, що так мусить бути. (*Повертається з верхнім одягом і невеличким саквоюжем у руках, який кладе на стілець біля стола*).

Х е л ь м е р. Норо, Норо, не зараз! Почекай хоч до ранку.

Н о р а (*одягаючи манто*). Я не можу ночувати в чужої людини.

Х е л ь м е р. А хіба ми не могли б тут жити, як брат з сестрою?

Н о р а (*зав'язуючи стрічки капелюха*). Ти добре знаєш – довго так би не могло тривати... (*Накидає шаль*). Прощай, Торвальде. Я не буду прощатися з дітьми. Я знаю, вони в кращих руках, ніж мої. Така матір, як я тепер, їм не потрібна.

Х е л ь м е р. Але колись, Норо... колись?

Н о р а. Як я можу знати? Я зовсім не знаю, що в мене вийде.

Х е л ь м е р. Але ти моя дружина і тепер, і в майбутньому – якою б ти не стала.

Н о р а. Слухай, Торвальде... Коли дружина кидає чоловіка, як я, то він, як це я чула, за законом вільний від усіх зобов'язань щодо неї. Я в усякому разі звільняю тебе зовсім. Ти не вважай себе зобов'язаним нічим, як і я не буду. Ми обоє повинні бути цілком вільні. Ось твоя обручка. Віддай мені мою.

Х е л ь м е р. Ще й це?

Н о р а. І це.

Х е л ь м е р. Ось.

Н о р а. Так. Тепер усе скінчено. Ось я покладу сюди ключі. Служниця знає все – що і як у домі – краще від мене. Завтра, коли мене не буде, Кристина прийде укласти речі, які я привезла з собою з дому. Хай мені їх надішлють.

Х е л ь м е р. Звичайно, звичайно! Норо, ти не згадаєш про мене ніколи?

Н о р а. Ні, я, мабуть, часто буду згадувати і тебе, і дітей, і дім.

Х е л ь м е р. Можна мені писати тобі, Норо?

Н о р а. Ні... Ніколи. Цього не можна.

Х е л ь м е р. Але ж треба буде посилати тобі...

Н о р а. Зовсім нічого, нічого.

Х е л ь м е р. Допомогати тобі при потребі.

Н о р а. Ні, кажу тобі. Нічого я не візьму від чужої людини.

Х е л ь м е р. Норо... Невже я назавжди залишуся для тебе чужим?

Н о р а (*бере свій саквоюж*). Ах, Торвальде, для цього потрібно, щоб сталося найбільше чудо!

Хельмер. Скажи, яке?

Нора. Для цього і ти, і я – ми обоє мусимо змінитись настільки... Ні, Торвальде, я більше не вірю в дива.

Хельмер. А я хочу вірити! Кажі, кажі, яке? Змінимося так, щоб?..

Нора. Щоб наше співжиття могло стати шлюбом. Прощай. *(Виходить через передокій).*

Хельмер *(падає на стілець біля дверей і закриває обличчя руками)* Норо! Норо! *(Озирається і встає).* Порожньо, її тут уже немає. *(Промінь надії осяває його обличчя).* Але – найбільше чудо?

Знизу чути гуркіт воріт, що зачиняються.

Переклад О. НОВИЦЬКОГО

Завдання і запитання для обговорення під час семінарського заняття

1. Порівняйте поведінку Хельмера з Норою перед читанням листа та після цього? Що так образило Нору в його поведінці?
2. У чому звинувачує Нора свого чоловіка? Чи мають підстави її обвинувачення?
3. Спробуйте у вигляді тез висловити претензії Нори до інституту родини, чоловіків, релігії, суспільства, світу, а також ті варіанти відповідей, які вона пропонує.
4. Якого дива чекала Нора упродовж п'єси? Чому вона його не дочекалась?
5. Яка різниця, з погляду героїні, у поняттях «співжиття» і «шлюб»? Чим були для Нори роки, прожиті з Хельмером?
6. Які підстави існують для тлумачення п'єси як заклику до жіночої емансипації? Що казав із цього приводу Ібсен? Який, на ваш погляд, із цих двох варіантів інтерпретації змісту твору – феміністський чи загальнолюдський – краще відповідає задуму автора? Чому?
7. Спробуйте подивитися на «Ляльковий дім» очима глядача 1879 р. Чому ця п'єса викликала тоді такий резонанс?
8. Як ви інтерпретуєте назву п'єси «Ляльковий дім»?
9. Яким чином Ібсен розв'язує в п'єсі проблему «покликання»?
10. У чому полягає, з огляду на п'єсу, новаторство Ібсена-драматурга?

Література для подальшого читання

1. A Doll's House Study Guide & Essays by Henrik Ibsen [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gradesaver.com/a-dolls-house>.

Відеоматеріали для перегляду

1. В столице состоится премьера пьесы Генриха Ибсена «Кукольный дом» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://beta.tvc.ru/AllNews.aspx?id=c6f5f37a-ac40-484c-83ce-bc8815d38f32>.
2. Ибсен Г. Кукольный дом (уривок з вистави) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=gylEjo7Niis>.
3. Doll's House. Final Scene [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=q7TO2-vZjCg&feature=related>.
4. Ibsen's Doll House to post #1 of 10 (англомовна версія п'єси) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=m81oiq5yvCc&feature=relmfu>.
5. Nora Nora (Adaptation after Ibsen's *A Doll's House*) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.youtube.com/watch?v=RnIT680m_-I&feature=related.

ДЖОРДЖ БЕРНАРД ШОУ

ПІГМАЛІОН

Поєма у п'яти діях

Уривок з ДІІ ДРУГОЇ

Одинадцята ранку наступноо дня. Лабораторія Хіггінса на Вімпол-стріт. Спочатку ця кімната на другому поверсі будувалася як вітальня. Посередині задньої стіни – двостулкові двері. Навпроти дверей – вікна, що виходять на вулицю. У кутку праворуч від дверей – дві високі картотечні шафки, що стоять під прямим кутом одна до одної. Поряд, на письмовому столі, – фонограф, ларингоскоп, батарея тонких органних трубочок із повітряними міхами, набір астрометрів – газових пальничків з високими скляними абажурами (вони під'єднанні гумовим шлангом до газового різка у стіні), кілька камертонів різного розміру, макет людської голови в натуральну величину, на якому показано голосові органи в розрізі, та коробка із запасними восковими валиками для фонографа. Ще далі праворуч – камін; біля нього, ближче до дверей, – зручне шкіряне крісло та ящик для вугілля. На полиці над камином – годинник. Між письмовим столом і камином стоїть журнальний столик.

Ліворуч від дверей – шафка з неглибокими шухлядками, на шафці – телефон і телефонний довідник. Далі, в лівому кутку, – концертний рояль, «хвостом» до дверей. Перед роялем – не стільчик, як звичайно, а лавка на всю довжину клавіатури. На роялі – ваза з фруктами й цукерками, здебільшого шоколадками. Середина кабінету порожня. Крім двох стільців, біля письмового столу, лавки й крісла, біля каміна стоїть іще один стілець, який, мабуть, принесли з іншої кімнати. На стінах висять гравюри, переважно Піранезі, та портрети меццо-тинто. Картин немає.

За столом сидить П і к е р і н г і кладе на своє місце камертон та картки, якими він щойно користувався. Х і г г і н с стоїть поруч, біля картотеки, й засуває вийняти шухлядки. У денному світлі видно, що це – міцний, життєрадісний, чудового здоров'я чоловік років сорока. На ньому чорний сюртук з білим крохмальним комірцем і чорна шовкова краватка – атрибути одягу представників його професії. Він належить до тих енергійних науковців, які щиро – подеколи навіть палко – переймаються всім, що може стати предметом наукового дослідження, але водночас байдужі до себе, до тих, хто їх оточує, а заодно й до їхніх почуттів. Попри свій вік і статуру, він нагадує непосидючу дитину, яка напрочуд жваво й бурхливо реагує на все

цікаве і з якої не можна спустити ока, аби часом не нашкодила. Його настрої так само по-дитячому мінливі: у хвилини доброго гумору він добродушно бурчить; але тільки-но йому щось не до вподоби, він ураз може вибухнути гнівним буревієм. Та навіть у його найменш привабливому настрої на нього важко розсердитися всерйоз – настільки він безпосередній і щирий.

Х і г г і н с (*засуваючи останню шухляду*). Ну ось нібито й усе.

П і к е р і н г. Це справді вражає. Хоча, признаюся, я й половини не розчув.

Х і г г і н с. Хочете прослухати ще раз?

П і к е р і н г (*підводиться, підходить до каміна і стає спиною до вогню*). Ні, дякую. Як на перший раз, досить.

Х і г г і н с (*йде за Пікерінгом і стає біля нього ліворуч*). Втомилися слухати звуки?

П і к е р і н г. Так. Це надто велика напруга. Я втішався, що вмію чітко вимовити двадцять чотири голосні. Але ваші сто тридцять зовсім мене приголомшили. Здебільшого навіть не відчуваю між ними різниці.

Х і г г і н с (*усміхаючись, підходить до рояля й пригощається цукерками*). Справа звички. Спочатку ви справді не відчуваєте різниці, але згодом, прислухавшись, розумієте, що вони відрізняються одна від одної, як А від Б.

До кімнати входить п а н і П і р с, економка Х і г г і н с а.

Х і г г і н с. Що сталося, пані Пірс?

П а н і П і р с (*роззублена; видно, що вагається*). До вас якась молода особа, пане Хіггінсе.

Х і г г і н с. Яка молода особа?! Чого їй треба?

П а н і П і р с. Каже, ви дуже зрадієте, коли дізнаєтеся, чого вона прийшла. Це якась проста дівчина. Зовсім проста. Я хотіла одразу показати їй на двері, але подумала, що вона вам може знадобитися, щоб наговорити у ваші апарати. Не знаю, чи я правильно зробила, але до вас іноді приходять такі дивні відвідувачі... Сподіваюся, ви мені вибачите, пане Хіггінсе. Гадаю, що...

Х і г г і н с. Усе гаразд, пані Пірс. А чи цікава у неї вимова?

П а н і П і р с. Просто жадлива, пане Хіггінсе. Не збагну, як вас може таке цікавити.

Х і г г і н с (*до Пікерінга*). Послухаймо. Тягніть її сюди, пані Пірс. (*Кидається до письмового столу і дістає новий валик для фонографа*).

П а н і П і р с (*без особливого бажання*). Як скажете, пане Хіггінс. (*Спускається сходами*).

Х і г г і н с. Якраз добра нагода! Покажу вам, як робиться запис. Розговорімо її! Спочатку я запишу її в системі Белла, а потім латинським алфавітом. Насамкінець зробимо запис на фонографі – і ви зможете прослуховувати його, скільки захочете, порівнюючи звуки з транскрипцією.

П а н і П і р с (*повертається*). Ось ця особа. Прошу, пане Хіггінс.

Входить К в і т к а р к а при повному параді. На ній капелюх із трьома страусовими перами, жовтогарячого, блакитного та червоного кольору, фартух тепер майже чистий, пальто з грубої вовни теж почищене. Пафос цієї жалюгідної постаті, з її наївною поважністю й удаваною статечністю, зворушує Пікерінга, який уже підвівся в кріслі з появою пані Пірс. Що ж до Хіггінса, то йому байдуже, чоловік перед ним, а чи жінка. Він може лягати чи здіймати руки до неба, обурений тупістю якоїсь крихітки, та коли йому треба щось випросити, він ладен підлецуватист до неї, мов дитя до своєї няньки.

Х і г г і н с (*одразу впізнавши дівчину і не приховуючи розчарування, яке у нього, мов у дитини, перетворюється на болючу образ*). Та це ж та дівчина, яку я записав учора ввечері! Вона мені більше не потрібна. В мене достатньо записів із вимовою Лісон Гроув; не збираюся витратити на неї валік. (*До квіткарки*). Ідіть, ви нам не потрібні.

К в і т к а р к а. А ви не задирайте носа! Ви ж не знаєте, чо' я приїхала. (*До пані Пірс, яка біля дверей очікує подальших вказівок*). Ви ска'али йому, що я на таксі?

П а н і П і р с. Що за дурниці, дівчино. Невже ви гадаєте, що такому чоловікові, як пан Хіггінс, цікаво, чим ви приїхали?

К в і т к а р к а. Ой, мона подумать... Він же ж і уроки давать не цураєця, сама чула. А я, шоб ви знали, не кланяця вам приїхала. Не хоч'те моїх грошей – то й не тре'! Друго'о собі найду.

Х і г г і н с. До чого тут ваші гроші?

К в і т к а р к а. А до то'о, що я уроки в вас брать приїхала. Ясно? І причом не задарма!

Х і г г і н с (*приголомишений*). Ну, знаєте... (*Ледве перевіши подих*). І чого ж ви хочете від мене?

К в і т к а р к а. Ну, були б ви жингільменом, так для початку попросили б мене сісти. Я ж із вигідним ділом до вас.

Х і г г і н с. Пікерінг, запропонувати, шоб це опудало сіло, чи жбурнути його у вікно?

К в і т к а р к а (*налякана, відбігає за роаль і готується до захисту*). Ну-нууу! (*Ображена, крізь сльози*). Чо' це я опудало? Кажу ж вам: я платить буду! Як всяка леді.

Остовпівши, чоловіки розгублено дивляться на неї.

Пік е р і н г (*лагідно*). Чого ви хочете, дитя моє?

К в і т к а р к а. Не хочу торгувати на вулиці. Хочу бути продавщицею в магазині. А хто ж мене візьме, як я не вмію балакати по-пра'їльному. А він говорить, що науче. Мені ж не тре' вашої ласки. Я платити готова, а він мене обзиває, як ту дівку!

П а н і П і р с. Як ви собі, дурненька, уявляєте, що зможете брати уроки в пана Хіггінса?

К в і т к а р к а. А що ж таке? Я не гірш за вас, що знаю, скільки дають за уроки. От і я стіки ж буду.

Х і г г і н с. Цікаво, скільки ж?

К в і т к а р к а (*зрадівши, підходить до нього*). Ото зразу б так. Я ж знала, що ви захоч'те вернути те, що вчора мені кинули. (*Довірчо*). Мабуть, під мухою були, еге ж?

Х і г г і н с (*тоном наказу*). Сядьте!

К в і т к а р к а. Тіки ж ви не думайте, що це я собі милостиню...

Х і г г і н с (*гримає на неї*). Сядьте, я кому сказав?!

П а н і П і р с (*суворо*). Сідайте, дівчино. Робіть, що вам кажуть.

К в і т к а р к а. Нуууу! (*Стоїть з напівошелешеним, напівобуреним виглядом*).

П і к е р і н г (*з вишуканою люб'язністю*). Чи не бажаєте сісти? (*Ставить стільця ближче до каміна, поміж ними з Хіггінсом*).

К в і т к а р к а (*непевно*). Ну, що ж... Це мона. (*Сідає, Пікерінг повертається до каміна*).

Х і г г і н с. Як вас звати?

К в і т к а р к а. Еліза Дулітл.

Х і г г і н с (*урочисто декламує*).

Ліза, Еліза та Єлизавета

Квіти збирали в саду для букета.

П і к е р і н г.

Три гарні фіалочки там вишукали.

Взяли по одній, а двох не зірвали.

Обидва заходяться сміхом.

Е л і з а. Тю! Як подуріли!

П а н і П і р с (*стаючи за кріслом Елізи*). У шляхетному товаристві так не висловлюються.

Е л і з а. А чо' ж він зо мною так балакає?

Х і г г і н с. Ближче до справи! Скільки ви збираєтеся платити?

Е л і з а. Я вже знаю, що по чому. В мене подружка бере хранцузькі уроки по вісімнадцять пенсів за годину. Так то в живого хранцуза! А

ви ж майте совість: я ж плачу за мову, що вже знаю! Так що даю вам шилінга – й не торгуйтеся.

Х і г г і н с (*походжає по кімнаті та, засунувши руки в кишені, побрязкує ключами й монетами*). Знаєте, Пікерінгу, якщо подивитися на цей шилінг не як на шилінг, а як на певний відсоток її заробітку, то це дорівнюватиме шістдесяти-сімдесяти фунтам мільйонера.

П і к е р і н г. Цебто як?

Х і г г і н с. Ось підрахуйте: мільйонер має приблизно сто п'ятдесят фунтів на день. Вона заробляє півкрони.

Е л і з а (*тихато*). Хто вам ск'ав, що тіки півкрони?

Х і г г і н с (*продовжуючи*). Вона пропонує мені дві п'ятих від свого денного заробітку. В мільйонера це було б десь шістдесят фунтів. Непогано! Чорт забирай, колосально! Стільки мені ще ніхто не платив.

Е л і з а (*підхопившись із переляку*). Які шіісят? Шо ви мелете! Хто вам що казав за шіісят?! Де я вам їх візьму?!

Х і г г і н с. Прикусіть язика!

Е л і з а (*схлипуючи*). Нема в мене стіки...

П а н і П і р с. Не плачте, дурненька. Сядьте. Ніхто не візьме ваших грошей.

Х і г г і н с. Зате зараз дехто візьме мітлу і дасть вам гарту, якщо будете рюмсати. Сядьте!

Е л і з а (*знехотя, протє скоряється*). Ггууу-у-у... Ви мені тут не батько, щоб руки розпускать.

Х і г г і н с. Якщо візьмуся за ваше навчання, то буду як два батька! Ось. (*Подає їй носовичка*).

Е л і з а. А нашо воно мені?

Х і г г і н с. Витирати очі. Витирати ніс і все, що змокріє. Запам'ятайте: це носовичок, а це ваш рукав; і не плутайте одне з іншим, коли хочете стати леді й працювати в магазині.

Еліза, вкрай спантеличена, безпорадно дивиться на нього.

П а н і П і р с. Марно їй пояснювати, пане Хіггінсе. Вона все одно не зрозуміє. Крім того, ви помиляєтеся: вона навіть рукавом не втирається. (*Хоче забрати в неї носовичка*).

Е л і з а (*вихоплює його*). Куди?! Це що, вам давали?!

П і к е р і н г (*сміючись*). Слушно! Боюся, пані Пірс, це тепер слід розцінювати як її власність.

П а н і П і р с (*підкоряючись силі обставин*). Так вам і треба, пане Хіггінсе.

П і к е р і н г. Ось про що я подумав, Хіггінсе... Пам'ятаєте, ви казали про посольський прийом? Закладаюся, що у вас цей

експеримент не вийде. Проте, якщо вам таки вдасться видати її за герцогиню, я визнаю, що ви найкращий педагог у світі та сам покрию витрати на її навчання.

Е л і з а. От добряча душа! Пасибі, копитане!

Х і г г і н с (*спокушений пропозицією, дивиться на Елізу*). Приваблива авантюра! Погляньте: вона така вульгарна й так чарівливо замурзана!

Е л і з а (*дуже обурена*). Ну-нууу! Чо' це я замурзана?! Я перед виходом і лице мила, й руки. Отак!

П і к е р і н г. Від ваших компліментів, Хіггінсе, вона явно не втратить голову.

П а н і П і р с (*занепокоєно*). Це ще як сказати, пане Пікерінг. Є не один спосіб задурити дівчині голову. Пан Хіггінс знається на цьому краще від будь-кого, хай навіть іноді робить це незумисно. Сподіваюся, пане Хіггінсе, ви не штовхнете її на якесь безумство.

Х і г г і н с (*захопившись ідеєю Пікерінга*). Усе життя складається з безумств. Але знайти для них нагоду не так легко. Тож ніколи не гай можливості: вона підвертається так рідко! Гаразд! Зроблю з цієї обшарпанки герцогиню!

Е л і з а (*категорично не згодна з такою оцінкою*). Ну-нууу!

Х і г г і н с (*захоплено*). За півроку, – а коли в неї добрий слух та гнучкий язик, то й за три місяці, – я виведу її на люди й видам за кого завгодно! Почнімо сьогодні, одразу ж, негайно! Пані Пірс, заберіть її та відмийте – хоч би й наждаком. Пливу вже розпалено?

П а н і П і р с (*протестуючи*). Так, але ж...

Х і г г і н с (*шаленіючи*). Позривайте з неї це лахміття і зараз же спаліть! Зателефонуйте до магазину й замовте новий одяг, а доки привезуть – загорніть хоча б і в газети!

Е л і з а. Жингільмен називаєця! Бачила я таких! І ото не сором вам таке казати! Я ж порядна дівчина!

Х і г г і н с. Ну, ось що, дівчино... Свої провінційні цноти залиште при собі. Вчіться поводитись як герцогиня. Заберіть її, пані Пірс. А не слухатиметься, дайте їй прочухана!

Е л і з а (*кидається до Пікерінга і пані Пірс, шукаючи захисту*). Я зара' поліцію позву! Їй-Бо' позву!

П а н і П і р с. Але мені ніде її поселити.

Х і г г і н с. Запхайте у відро для сміття.

Е л і з а. Ну-нууу!

П і к е р і н г. Годі вам, Хіггінсе! Будьте розважливим.

П а н і П і р с (*рішуче*). Справді, пане Хіггінсе. Не можна так зневажати людей.

Хіггінс, присоромлений, принишк. Буревій переходить у легіт найвного подиву.

Х і г г і н с (із професійною вишуканістю модуляцій). Це я зневажаю людей? Дорога пані Пірс, дорогий Пікерінгу, у мене й гадки такої не було. Я лише вважаю, що всі ми маємо якнайкраще подбати про бідну дівчину, підготувати її до нового життя, допомогти освоїтись. Якщо я висловлювався не досить ясно, то лише з побоювання поранити її або ваші почуття.

Е л і з а, заспокоївшись, обережно повертається на попереднє місце.

П а н і П і р с (до Пікерінга). Пане Пікерінгу, ви чули щось подібне?

П і к е р і н г (сміючись від душі). Ніколи, пані Пірс, ніколи.

Х і г г і н с (терпляче). Про що, власне, йдеться?

П а н і П і р с. Про те, що не можна так просто підібрати дівчину, як камінець на пляжі.

Х і г г і н с. А чому б ні?

П а н і П і р с. Як це чому? Адже ви нічого про неї не знаєте! Хто її батьки? А якщо вона заміжня?!

Е л і з а. Драстя вам!

Х і г г і н с. Ось бачите, дівчина сама цілком слушно відповіла: «Драстя вам!» І справді, яке там заміжня! Хіба ви не знаєте, що жінка її походження через рік по шлюбі виглядає як п'ятдесятирічна поденниця.

Е л і з а. Та хто ж би мене взяв?

Х і г г і н с (раптом удається до найзворушливішого, низького тембру голосу й демонструє найпереконливіші прийоми свого пишномовства). Повірте, Елізо, коли я вас вивчу, юрми чоловіків стрілятимуться, аби здобути вашу прихильність.

П а н і П і р с. Облиште це, пане Хіггінсе. Вам не слід так розмовляти з нею.

Е л і з а (рішуче зводиться на ноги). Так! Я пішла. Йй-Бо', в ньо'о ж не всі дома. Не тре' мені схибнутих прохвесорів.

Х і г г і н с (уражений до глибини душі, адже його красномовство лишилося не почутим). Он як! Тож я схибнутий?! Чудово! Пані Пірс, не замовляйте їй ніякого одягу і випхайте геть!

Е л і з а (скімлить). Ой не, ой не! А чо' ж ви дражнитесь?

П а н і П і р с. Ось бачите, до чого призводить нестриманість. (Показуючи на двері). Сюди, будь ласка.

Е л і з а (ледь не плаче). Не тре' мені вашої одежі. Я б і так її не взяла! (Жбурляє носовичка). Сама собі можу купити! (Іде до дверей, щоправда, неохоче).

Х і г г і н с (*спритно стіймавши носовичка, перетинає її шлях*). Невдячне убоїсько! Така ваша дяка за те, що я хотів витягти вас із багна, гарно вдягти і зробити з вас леді?!

П а н і П і р с. Вгамуйтеся, пане Хіггінсе, візьміть себе в руки! Це ви поведіться негарно! Повертайтеся до своїх батьків, дитя моє, і скажіть їм, аби краще вас доглядали.

Е л і з а. Та нема в мене ніяких батьків. Вони ска'али, що я вже сама на себе зароблю, й виставили геть.

П а н і П і р с. А де ваша мати?

Е л і з а. Та нема в мене матері. А вигнала мене мачуха, шоста вже. І нехай собі! Сама обійдусь. Тіки ж ви не думайте: я ж порядна дівчина.

Х і г г і н с. От і чудово! До чого тоді весь цей гвалт? Дівчина належить сама собі й, окрім мене, нікому не потрібна. (*Підходить до пані Пірс, улесливо*). Вона була б вам за доньку, пані Пірс. Яке то щастя – мати доньку! А тепер годі базікати!.. Тягніть її вниз і...

П а н і П і р с. Але що ж із нею буде? Ви маєте намір щось їй платити абощо? Отямтеся, пане Хіггінсе!

Х і г г і н с (*роздратовано*). От Господи! Видавайте їй, скільки треба! Можете це занести до витрат на господарство. А на'кий біс їй гроші?! Їжу та одяг вона матиме. А даси їй гроші – зіп'ється.

Е л і з а (*обурено*). Шо ви брешете! Та усяк вам ска'е, що я в рот питва не брала! (*до Пікерінга*). Пане, ви ж жингільмен, ска'іть йому, щоб так зо мною не балакав!

П і к е р і н г (*з доброзичливим докором*). Хіггінсе, а вам не спало на думку, що в дівчини можуть бути якісь почуття?

Х і г г і н с (*критично оглядаючи Елізу*). Ні... Навряд. У кожному разі не ті, на які варто зважати. (*Весело*). Ану, Елізо, що у вас там за почуття?

Е л і з а. В мене такі ж почутя, що й у всіх.

Х і г г і н с (*замислено, до Пікерінга*). Розумієте, в чому складність...

П і к е р і н г. Яка складність?

Х і г г і н с. Навчити правильної вимови – не так важко. Куди важливіше, щоб це було граматично правильно.

Е л і з а. Та не хочу я балакати гриматично! Хочу балакати, як леді.

П а н і П і р с. Пане Хіггінсе, не відходьте, будь ласка, від суті. Я мушу знати, на яких умовах ця дівчина тут залишається. Ви маєте намір щось їй платити? А що з нею буде по закінченні навчання? Адже треба хоч трохи дивитися вперед!

Хіггінс (*роздратований*). А скажіть-но мені, пані Пірс, що з нею буде, коли я залишу її на вулиці, в багні?

Пані Пірс. То вже її справа, а не ваша, пане Хіггінсе.

Хіггінс. У такому разі по завершенні навчання я кину її назад у багно. Це знову стане її справою; отже, все в порядку.

Еліза. Совісті в вас нема, от що! Вам же на всіх начхать, крім себе. *(Встає й рішуче оголошує)*. Годі з мене, я пішла! *(Прямуючи до дверей)*. Серця в вас нема! От що я вам скажу!

Хіггінс *(із вази на роялі бере шоколадну цукерку, очі його лукаво блищать)*. Елізо, пригостіться шоколадкою.

Еліза *(нідавшись спокусі, зупиняється)*. А як я знаю, що там в ній? Такі, як ви, й отруїти можуть. Не одна вже отак-о попалась. Сама чула.

Хіггінс виймає складаного ножика й ділить цукерку навпіл: половинку зі смаком куштує сам, а другу подає Елізі.

Хіггінс. Як запорука довіри, Елізо: одну половинку мені, другу – вам.

Еліза хоче щось заперечити, але Хіггінс запихає цукерку їй у рота.

Тут ви їстимете шоколад коробками, ящиками. Щодня, з ранку й до вечора. Ну, то як?

Еліза *(нарешті проковтнула цукерку, мало не подавившись)*. Я б виплюнула, так не мона ж: виховання не дозволя.

Хіггінс. Стривайте, ви, здається, казали, що приїхали на таксі?

Еліза. Ну то й що? В мене таке саме право їздити на таксі, що й у всіх.

Хіггінс. Авжеж. Невдовзі ви зможете їздити на таксі скільки вам заманеться. Будете роз'їжджати містом хоч цілими днями уздовж і впоперек. Подумайте, Елізо...

Пані Пірс. Пане Хіггінс, ви зваблюєте дівчину. Це негарно, їй треба думати про майбутнє.

Хіггінс. У такому віці? Облиште, пані Пірс. Про майбутнє вона подумає, коли попереду вже нічого не залишиться. Ось так, Елізо: беріть приклад з цієї пані. Дбайте лише про майбутнє інших. Про своє – ніколи! Думайте краще про шоколад, таксі, золото й діаманти.

Еліза. Не тре' мені вашо'о золота й дивомантів. Я, щоб ви знали, порядна дівчина! *(Сідає, сповнена гідності)*.

Хіггінс. Під опікою пані Пірс ви такою й залишитесь. А потім одружимо вас із сином якогось маркіза, гвардійським офіцером із пишними вусами. Спершу за те, що він одружився з вами, батько позбавить його спадку. Але, побачивши вашу красу й добродесність, згодом розчулиться і...

П і к е р і н г. Даруйте, Хіггінсе, але я мушу втрутитися. Пані Пірс має цілковиту рацію. Дівчина має довіритись вам на півроку, цебто поки триватиме експеримент, – і вона має чітко розуміти, що робить.

Х і г г і н с. Яким чином? Адже вона взагалі не в змозі будь-що розуміти. Та й, зрештою, хто з нас розуміє, що він робить? Бо якби розуміли, то й не робили б нічого.

П і к е р і н г. Дуже дотепно, Хіггінсе, проте зараз це не до речі. *(До Елізи)*. Панно Дулітл...

Е л і з а *(в захваті від такого звертання)*. Гги-и-и!

Х і г г і н с. Ось, прошу. Це все, що з неї витягнеш. «Гги-и-и!» І що їй після цього поясниш? Ви – людина військова і, певно, розумієте: таким треба тільки наказувати. Елізо, півроку ви житимете у цьому домі й учитиметесь говорити красиво, як леді з квіткового магазину. Якщо будете слухняною – матимете добру спальню, досхочу їжі та гроші на шоколад і таксі. Коли ж ви будете неслухняною й лінивою, то спатимете в комірчині разом із тарганами, а пані Пірс духопелитиме вас мітлею. За півроку в розкішній сукні ви поїдете в екіпажі до королівського палацу. І якщо король здогадається, що ви такі не справжня леді, поліція ув'язнить вас у Тауері й відрубає голову, щоб іншим зарозумілим квіткаркам не було внадно. Якщо ж ніхто ні про що не здогадається, то ви отримаєте в подарунок сім шилінгів шість пенсів і з ними розпочнете нове життя як леді – продавщиця в шикарному магазині. Якщо ви відмовитеся від моєї пропозиції, то будете тупим невдячним убоїськом, і янголи ридатимуть, дивлячись на вас. *(До Пікерінга)*. Сподіваюся, тепер ви вдоволені, Пікерінгу? *(До пані Пірс)*. Здається, пані Пірс, я виклав усе гранично просто і ясно.

П а н і П і р с *(терпляче)*. Гадаю, мені краще поговорити з дівчиною сам на сам. Не знаю, чи зможу я взяти на себе відповідальність за неї і взагалі, чи погоджусь на цей ваш замір. Я певна, ви їй не зичите зла, але якщо вже ви захопитесь чиеюсь вимовою – чи як ви це називаєте, – ви забуваєте про все на світі. Ходімо, Елізо.

Х і г г і н с. От і чудово. Дякую, пані Пірс. Тягніть її у ванну.

Е л і з а *(неохоче підводиться, підозріливо)*. Чо' це ви мене лякаєте?! Не підойде мені тут, так піду собі, а товкти себе мітлею не дам! Не просилась я ні в які палаци. Ніяких я діл з поліцією не мала й мать не хочу! Я ж порядна дівчина...

П а н і П і р с. Не сперечайтесь зі старшими, дитя моє. Ви не так зрозуміли цього пана. Ходімо ж. *(Веде Елізу до виходу й розчиняє перед нею двері)*.

Завдання і запитання для обговорення під час семінарського заняття

1. Зверніть увагу на функцію ремарок.
2. Якою постає Еліза під час візиту до Хіггінса?
3. Як поводяться з нею чоловіки? Наведіть приклади, коли Хіггінс ображає почуття гідності Елізи. Яким чином дівчина на це реагує?
4. Яку роль в епізоді виконує Пані Пірс?
5. Знайдіть оригінал п'єси і проаналізуйте, наскільки вдало перекладач зумів відтворити фонетичні та стилістичні особливості мовлення Елізи.

Уривок з ДІІ П'ЯТОЇ

Х і г г і н с. Що ж, Елізо... Нарешті, як ви кажете, ви й поквиталися зі мною. Тепер ви вдоволені? Може, нарешті вгамуєтеся? Чи вам іще мало?

Е л і з а. Ви хочете, аби я повернулася тільки заради того, щоб подавати вам пантофлі, терпіти ваші вибрики і бути у вас на побігеньках?

Х і г г і н с. Я не казав, що хочу, аби ви повернулися.

Е л і з а. Он як! Тоді про що нам взагалі говорити?

Х і г г і н с. Про вас, не про мене. Якщо ви повернетесь, я поводитимуся з вами так само, як досі. Мені несила змінити свою вдачу. І я не збираюся змінювати своїх манер. До речі, я поведжуся анітрохи не гірше від полковника Пікерінга.

Е л і з а. Неправда. Полковник ставиться до квіткарки як до герцогині.

Х і г г і н с. А я до герцогині – як до квіткарки.

Е л і з а. Все ясно. *(Спокійно сідає на канапу, обличчям до вікна).*
До всіх однаково.

Х і г г і н с. Точно.

Е л і з а. Як мій батько.

Х і г г і н с *(з посмішкою, але трохи знизивши тон)*. Я не зовсім згодний з вашим порівнянням, Елізо. Однак маю визнати, що ваш батько не потерпає від снобізму, і саме завдяки цьому – хоч би в які умови поставила його примхлива доля – він скрізь почуватиметься однаково вільно. *(Серйозно)*. Знаєте, Елізо, в чому весь секрет? Не в гарних, чи поганих, чи ще якихось манерах, а в тому, щоб з усіма бути однаковим. Одне слово, поводитись треба так, ніби ти в раю, де немає поділу на пасажирів першого й третього класу, немає привілеїв та особистих вигод, але панує загальна рівність.

Е л і з а. Амінь. Ви природжений проповідник.

Х і г г і н с (*роздратовано*). Справа не в тім, що я грубий із вами, а що я ні з ким не буваю іншим.

Е л і з а (*відверто*). Мені байдуже, як ви до мене ставитесь. Можете мене лаяти, бити до синців: мені не звикати. Але (*встає й дивиться йому просто у вічі*) переїхати себе я не дозволю!

Х і г г і н с. Тоді забирайтеся з моєї дороги! Я через вас не зупинюся! І взагалі, з якого дива ви говорите про мене, мов про якийсь трактор?

Е л і з а. Бо ви і є як той трактор! Завелися й поперли – а на інших вам начхати! Але не думайте, обійдусь і без вас!

Х і г г і н с. Знаю, що обійдетесь. Я вам сам це казав.

Е л і з а (*ображена, переходить на протилежний кінець канати та обертається обличчям до каміна*). Так, казали, бездушний ви егоїст! Казали, бо хотіли мене здихатись!

Х і г г і н с. Брехня!

Е л і з а. Дякую. (*Сідає з виразом ображеної гідності*).

Х і г г і н с. А ви ніколи не замислювалися, чи обійдуся без вас я?

Е л і з а (*серйозно*). Не намагайтеся заморочити мені голову. Надалі вам доведеться обходитися без мене.

Х і г г і н с (*зарозуміло*). І обійдуся! Мені взагалі ніхто не потрібен! Я маю свою душу, свою Божу іскру! Але (*з несподіваною відвертістю*) мені вас бракуватиме, Елізо. (*Підсувається ближче до неї*). Ваші ідіотські уявлення про життя багато чого мене навчили. Уклінно вам за це дякую. До того ж я призвичаївся до вас, до вашого обличчя, вашого голосу. Вони мені навіть подобаються.

Е л і з а. Ну що ж, у вас є записи з моїм голосом і мої фотографії. Як затужите на самоті – увімкніть грамофон. Його ви принаймні не образите: в нього нема почуттів.

Х і г г і н с. Але на записі я не почую вашої душі. Залишіть мені свою душу, а голос і обличчя можете забрати, бо вони – це не справжня Еліза.

Е л і з а. Який же ви підступний! Ви вмієте викрутити дівчині душу, як інші викручують руки, щоб поставити її на коліна. Пані Пірс мене попереджала. Скільки разів вона сама збиралася піти від вас, але ви щоразу примудрялись уламати її в останню мить. А тим часом вона вам байдужа так само, як я.

Х і г г і н с. Але мені не байдужа людська природа, не байдуже життя. А ви і є частиною життя, що зустрілось мені на дорозі й увійшло в мій дім. Чого ви ще від мене хочете?

Е л і з а. Я не перейматимусь тими, хто байдужий до мене.

Х і г г і н с. Облиште цей гендлярський підхід, Елізо. Це вам *(професійно тонно відтворює її колишню вимову)* не «букетіки продавать».

Е л і з а. Як вам не соромно глумитись із мене?!

Х і г г і н с. Я ніколи ні з кого не глумлюся. Це не личить людині. Я лише висловлюю своє слушне обурення з приводу вашого гендлярського підходу до справи. В питаннях почуттів я не визнаю жодних угод. Ви називаєте мене бездушним лише тому, що я не купився на ваше прислужництво, на те, що ви підносили мені пантофлі й шукали мої окуляри – принизливе видовище, як на мене. Чи пригадуєте ви, щоб я хоч колись подавав вам взуття? Ви були дурною, якщо сподівалися пробудити цим мою прихильність. Якщо хочете знати, то ви набагато зросли в моїх очах, коли жбурнули в мене тими пантофлями. Спочатку ви переді мною плазуєте, а потім вас обурює моя байдужість! А, по-вашому, рабиня заслуговує на щось інше? Якщо ви повернетесь, повертайтеся заради доброї дружби. На інше не розраховуйте. Я й так дав вам у тисячу разів більше, ніж ви мені. А якщо посмієте прирівнювати свої цуценячі звички тягати капці до того, що я створив із вас герцогиню, я хрясну дверима перед вашим дурним носом!

Е л і з а. Навіщо ж було мною займатися, коли я вам байдужа?

Х і г г і н с *(поблажливо)*. Як навіщо? Це моя робота.

Е л і з а. Ви навіть не уявляєте, скільки проблем ви мені справили.

Х і г г і н с. Світ ніколи б не було створено, якби Творець боявся справити комусь проблеми. По-вашому, творити життя не означає творити й проблеми? Є лише один спосіб уникнути проблем: убивство. Ви помітили, що тільки боягузи вимагають, аби всіх, хто може справити проблеми, вбивали?

Е л і з а. Я не проповідник, щоб звертати увагу на такі речі. Натомість я звертаю увагу на те, що ви не звертаєте уваги на мене.

Х і г г і н с *(розлючений, підхоплюється й починає ходити по кімнаті)*. Елізо, ви ідіотка! Я даремно викладаю перед вами свої знання, марную на вас скарби свого мілтонівського розуму! Затямте раз і назавжди: в мене свій шлях, я роблю свою справу, і мені начхати на будь-кого. Мене не залякаєш, як ваших батька й матір! Вирішуйте самі: або ви повертаєтесь, або забирайтеся під три чорти.

Е л і з а. А заради чого мені повертатися?

Х і г г і н с *(ставши коліньми на канапу, нахиляється до Елізи)*. Задля розваги. Для цього я вас і брав.

Е л і з а *(відвернувшись)*. А потім, якщо я не робитиму всього, що вам заманеться, ви знов кинете мене на вулицю?

Х і г г і н с. Так. Але так само й ви зможете встати й піти хоч завтра, якщо я не робитиму того, що заманеться вам.

Е л і з а. Піти? Куди? До мачухи?

Х і г г і н с. Або продавати квіти.

Е л і з а. Ох, якби я могла повернутися до свого кошика з квітами! Я не залежала б тоді ні від вас, ні від батька, ні від кого на світі. Навіщо ви мене ув'язнили? Навіщо я на це пішла? Я перетворилася на рабиню, попри всі свої модні туалети.

Х і г г і н с. Нічого подібного. Якщо хочете, я можу прийняти вас як дочку і покласти на ваше ім'я гроші. А може, волієте вийти заміж за Пікерінга?

Е л і з а (*люто*). Я не вийшла б навіть за вас, якби ви й просили! Хоча за віком ви підходите мені більше Пікерінга.

Х і г г і н с (*лагідно*). Більше, ніж Пікерінг.

Е л і з а (*втративши самовладання, підхоплюється*). Говоритиму, як захочу. Ви мені вже не вчитель.

Х і г г і н с (*роздумливо*). Втім, не думаю, щоб Пікерінг на це пішов. Він такий же переконаний старий кавалер, як я.

Е л і з а. Не думайте, що я так прагну заміж. Утім, коли хочете знати, прихильників мені ніколи не бракувало. Фреді Гіл пише мені двічі, а то й тричі на день! І не листи, а цілі простирадла!

Х і г г і н с (*прикро вражений*). Який нахаба!

Е л і з а. Має право писати, якщо йому так подобається. Бідолаха любить мене.

Х і г г і н с (*злазить із канани*). Ви не маєте права заохочувати його до таких дій!

Е л і з а. Кожна дівчина має право, щоб її кохали.

Х і г г і н с. Кохали?! Хто?! Такі тепелні, як Фреді?!

Е л і з а. Фреді не теплень! Те, що він бідний і слабохарактерний, іще ні про що не свідчить. Він любить мене, і, можливо, з ним я буду щасливіша, ніж із деякими, котрі стоять вище від мене і котрим я глибоко байдужа.

Х і г г і н с. А що він зможе для вас зробити? Про це ви подумали?

Е л і з а. А може, я й сама зможу для нього щось зробити. Хоча, по правді, я ніколи не замислювалася, хто для кого й що робитиме. Це ви тільки про те й думаєте! А я просто хочу лишитися сама собою.

Х і г г і н с. Коротко кажучи, ви хочете, щоб я закохався у вас до нестями, як цей Фреді? Так?

Е л і з а. Ні, від вас мені потрібне зовсім інше почуття. І даремно ви такий певний щодо нас двох. Варто мені було захотіти – і я повелася б зовсім інакше. Я в житті таке бачила, що вам, з усією вашою вченістю,

й не снилося. Такій, як я, щоб ви знали, звабити джентльмена – нічого не варто. Тільки від такого кохання обоє ладні невдовзі руки на себе накласти.

Х і г г і н с. Це правда. Через що ми тоді, в біса, сперечаємось?!

Е л і з а (*надзвичайно схвильована*). Мені хочеться трішечки доброти. Я знаю, що я проста, темна дівчина, а ви освічений джентльмен. Але я теж людина, а не бруд у вас під ногами. І все ото... (*поправляє себе*) і все те, що я робила, було не заради вбрання чи таксі, не для того, щоб домогтися вашого кохання. І не думайте, я не забула, яка між нами різниця. Я старалася заради нашої дружби, адже нам було добре разом... І я почала... почала до вас прихилитися.

Х і г г і н с. Ось-ось! Те саме відчуваємо й ми з Пікерінгом. Елізо, ви рідкісна дурепа!

Е л і з а. Дякую на доброму слові. (*Опускається в крісло, на очах у неї сльози*).

Х і г г і н с. Поки не перестанете поводитись як повна ідіотка, інших слів і не очікуйте! Хочете стати леді – то не вбивайтесь, коли знайомий чоловік не проводитиме половину свого часу, мліючи від вас, а другу – прикрашатиме вас синцями. Не влаштовує вас мій суворий життєвий устрій – повертайтеся у свою канаву. Гнїть спину до втрати людської подоби, а потім гризїться з усіма та впивайтесь до памороків. Ох, яке ж воно чудове, життя в канаві! Пекельне, несамовите, кого хочеш пройме! І щоб його скуштувати, не треба ні вчитися, ні працювати. Це вам не література, не класична музика, не філософія і не мистецтво. Ви вважаєте мене бездушним егоїстом. Адже так? От і гаразд! Ідіть собі до тих, хто вам більше до душі. Знайдїть собі якогось жирного хамулу з мішком грошей. Одружуйтесь з ним, і хай він вас цілує своїми товстими губами й штурхає грубими шкарбанами. Не здатні цінувати того, що маєте, – берїть те, що ви спроможні оцінити.

Е л і з а (*у розпачі*). Та ви просто тиран! З вами неможливо розмовляти: ви все перекручуєте так, ніби це я в усьому винна! І в душі ви знаєте, що ви справжній деспот! Ви добре розумїєте, що я не зможу повернутися до канави, як ви це називаєте; і що у світі, крім вас із полковником, в мене більше немає друзів. Вам добре відомо, що після вашого товариства я не змогла б жити з неотесаним хамулою! Тому з вашого боку ницо й жорстко вдавати, ніби ви цього не розумїєте. Ви впевнені, що я буду змушена повернутись на Вімпол-стріт, бо мені більше йти нікуди – хїба що до батька. Але не думайте, що цим ви загнали мене в кут і можете з мене знущатися. Як тільки

Фреді буде спроможний мене утримувати, я вийду за нього заміж! Ось побачите!

Х і г г і н с (*наче громом уражений*). За Фреді?! За цього недоумка?! Та це нещастя не згодилося б навіть на посильного, якщо у нього взагалі вистачить сміливості шукати собі роботу! Дівчино! Та чи розумієте ви, що я зробив вас гідною короля?

Е л і з а. Фреді любить мене. І для мене він – мій король! Я не хочу, щоб він працював. Він не виховувався для цього, як я. Я піду вчителювати.

Х і г г і н с. І чого ж ви, на Бога, вчитимете?

Е л і з а. Чого й ви мене вчили. Фонетики.

Х і г г і н с. Ха-ха-ха!

Е л і з а. Попрошуся в асистенти до того волохатого угорця.

Х і г г і н с (*встає у гніві*). Що?! До отого шахрая?! Отого плутяги й невігласа?! Хочете розкрити йому мою методику?! Мої винаходи?! Тільки спробуйте – я вам того ж таки дня голову скручу! (*Встає і хапає її за плечі*). Чуєте?!

Е л і з а (*без найменшої спроби опору*). Скручуйте. Мені все одно. Я знала, що колись ви мене вдарите.

Хіггінс відпускає її, розлютований тим, що забувся, і відсажується так різко, що спотикається і падає на канану.

Ага! Тепер я знаю, чим вам допекти! Як же я раніше не здогадалася?! Вам уже не відібрати моїх знань! Ви самі казали, що слух у мене тонший від вашого. Крім того, на відміну від вас, я вмю бути люб'язною. Ну, що скажете (*навмисне вимовляючи неправильно, щоб позлити його*), прохв-есор? (*Клацає пальцями*). Тепер мені наплювати і на вашу лайку, і на вашу пишномовність. Я дам оголошення в газети, що ваша герцогиня – проста квіткарка, яку ви навчили, і що за півроку я беруся зробити те саме з будь-якої базарної торговки! За якусь тисячу фунтів! Боже, як пригадаю, що я перед вами плазувала, а ви з мене глузували й знущались, я просто вбити себе готова! А мені варто було зробити тільки крок – і я б зрівнялася з вами.

Х і г г і н с (*вражений, дивиться на Елізу*). Ох же, ви, зарозуміла голодранко! Але все одно це краще, аніж хникати й пхикати, краще, ніж носити пантофлі й шукати окуляри. Авжеж, краще! (*Встає*). Чорт забирай! Елізо, я казав, що зроблю з вас справжню жінку, і таки зробив! Такою ви мені подобається.

Е л і з а. Тепер ви будете хитрувати й стелитися, бо зрозуміли, що я вас не боюся і зможу обійтися без вас!

Х і г г і н с. Звичайно, зрозумів, дурненька. Ще п'ять хвилин тому ви були наче камінь на моїй шії. А зараз ви водночас і фортечна башта, і броненосець. Ви, я та Пікерінг тепер не просто двоє чоловіків і одне дурнувате дівчисько. Ми тепер троє переконаних одинаків!

Повертається пані Хіггінс, одягнена для шлюбної церемонії. В манерах Елізи одразу з'являється вишукана неприступність.

П а н і Х і г г і н с. Елізо, екіпаж подано. Ви готові?

Е л і з а. Так, готова. А професор не їде?

П а н і Х і г г і н с. Звичайно, ні. Адже він не вміє поводитись у церкві. Він щоразу критикує на весь голос вимову священника.

Е л і з а. Отже, ми більше не побачимось, професоре. На все добре. *(Рушає до дверей).*

П а н і Х і г г і н с *(підходить до сина)*. До побачення, любий.

Х і г г і н с. До побачення, мамо. *(Він збирається поцілувати її, але раптом про щось згадує і гукає навздогін Елізі)*. До речі, Елізо. Замовте по дорозі шинку і головку стілтонського сиру. І ще, купіть мені, будь ласка, пару замшевих рукавичок восьмого розміру і краватку до нового костюма. Колір на ваш розсуд... *(Його небалий жсвавий тон свідчить про те, що він – таки невиправний)*.

Е л і з а *(з презирством)*. Восьмий розмір буде замалий, якщо ви збираєтеся робити вовняну підкладку. Щодо краваток, то в шухляді вашого умивальника лежать три ще зовсім нові краватки. Ви самі їх туди поклали й забули про них. Полковник воліє не стілтонський, а глостерський сир. А ви однаково не помічаєте різниці. А про шинку я нагадала пані Пірс по телефону ще вранці. Не знаю, що б ви без мене робили! *(Впливає з кімнати)*.

П а н і Х і г г і н с. Бачу, Генрі, ви розбестили дівчину. Якби вона не була так зацікавлена полковником Пікерінгом, я б навіть не знала, що про тебе з нею й подумати.

Х і г г і н с. Зацікавлена Пікерінгом?! Нонсенс! Вона мріє одружитися з Фреді! Ха-ха! Із Фреді! Фреді! Ха-ха! *(Вибухає сміхом – і на цьому п'єса завершується)*.

Кінець.

Переклад М. ПАВЛОВА

Завдання і запитання для обговорення під час семінарського заняття

1. Проаналізуйте сцену на балконі. Знайдіть слова, що виражають погляди на призначення жінки та людську гідність обох учасників дискусії.

2. *Проілюструйте на прикладі уривка з п'ятої дії п'єси «Пігмаліон» головні елементи проблемного інтелектуального театру Б. Шоу.*
3. *Хіггінс називає свій розум «мілтонівським». Що він має на увазі?*
4. *Наведіть приклади використання парадоксів у розмові персонажів. Яким чином використовує драматург ситуативний парадокс?*
5. *Порівняйте дискусію між Хельмером і Норою з п'єси Г. Ібсена «Ляльковий дім» і розмову між Елізою і Хіггінсом. Які проблеми порушують персонажі?*
6. *Чи можна застосувати до персонажів п'єси поділ людей на «ідеалістів» і «реалістів»?*
7. *Як би визначили жанр п'єси Б. Шоу?*

Література для подальшого читання

1. Гасюк Р. М. Лінгвокультурологічні особливості перекладу п'єси Б. Шоу «Пігмаліон» [Електронний ресурс] / Р. М. Гасюк. – Режим доступу : http://nauka.hnpu.edu.ua/sites/default/files/fahovi%20vudanni%20a/2010/Literaturoznavstvo_naukovi_zapusku_61_2/11.html.
2. Любченко О. До постановки проблеми перекладу драматичних творів [Електронний ресурс] / Оксана Любченко. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal//Soc_Gum/Nvkhdu/2010_X/83.pdf.
3. Павлов М. Феномен Шоу для українського читацтва [Електронний ресурс] / М. Павлов. – Режим доступу : <http://odes-transl.com/index.php?page=pavlov---shaw>.
4. Шоу Д. Б. Пігмаліон [Електронний ресурс] / Джордж Бернард Шоу ; [переклад Олександра Мокровольського]. – Режим доступу : http://ae-lib.org.ua/texts/shaw__pygmalion__ua.htm.
5. Morikawa H. Myths and Legends in Bernard Shaw's Pygmalion [Електронний ресурс] / Hisashi Morikawa. – Режим доступу : http://www.wakayama-nct.ac.jp/gakka/ippan/ippan-staff/morikawa/GBS_Japan/mythslegendsinPygmalion.pdf.
6. Pygmalion Study Guide & Essays by George Bernard Shaw [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gradesaver.com/pygmalion>.

Аудіо- та відеоматеріали для прослуховування і перегляду

1. Бернард Шоу «Пігмаліон», монолог Елізи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=vjo-3CPJfI>.
2. Моя прекрасная леди / My Fair Lady (1964) 1080p BDRip (HDCLUB) [ru, en] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ex.ua/view/12409952?r=2>.

3. Пигмалион (СССР, 1957 г.) DVDRip [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ex.ua/view/1629824?r=70665>.
4. Фільм-балет «Галатея» (1977) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ex.ua/view/943860?r=70665>.
5. Шоу Д. Б. Пігмаліон (дипломна вистава ВТУ ім. Щепкіна, 2006 р.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.youtube.com/watch?v=7u8PBzUekKs>.
6. Pygmalion (1938) – Full Movie – Captioned [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.youtube.com/watch?v=tmdPj_XbF30.
7. Pygmalion (1981, Twiggy and Robert Powell. Act 1) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.youtube.com/watch?v=qpoYooB3Qsw>.
8. Pygmalion Audio (MP3 Ogg formats) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://archive.org/details/pygmalion_0906_librivox.
9. Pygmalion or My Fair Lady «Egyptian version» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.youtube.com/watch?v=MwIDKV8yNV8&feature=related>.

МОРІС МЕТЕРЛІНК

СИНІЙ ПТАХ

П'єса-феєрія на шість дій, дванадцять картин

Уривок з ДІЇ ПЕРШОЇ

Картина перша

ХАТИНА ДРОВОРУБА

Сцена нагадує хатину Дроворуба, по-селянському просту, проте не ббогу. Дотліваюче вогнище, кухонне начиння, шафа, діжа, годинник з гирями, веретено, умивальник та ін. На столі світить лампа. Обабіч шафи, згорнувшись клубочком, сплять собака і кішка. Між ними велика синя з білим цукрова голова. На стіні висить кругла клітка з горлицею. У глибині два вікна із зачиненими зсередини віконницями. Під одним вікном лавка. Ліворуч вхідні двері на міцному засуві. Праворуч другі двері. Драбина на вогнище. Тут же, праворуч, два дитячі ліжечка; в головах кожного з них акуратно складений на стільцях одяг. Коли піднімається завіса, Тіль тіль і Мі тіль солодко сплять на своїх ліжечках. М а т и Т і л ь востаннє поправляє їм на ніч ковдри і, схилившись над ними, милується їхнім безтурботним сном, потім махає рукою Т а т о в і Т і л ю, який цієї хвилини просовує голову в прихилені двері. Приклавши пальця до губ на знак того, щоб він не тривожив тиші, вона гасить лампу і навипиньки виходить у двері праворуч. Сцену на деякий час огортає темрява, потім крізь щілини віконниць починає пробиватися світло, що поступово дужчає. Лампа на столі засвічується сама по собі. Діти прокидаються і вмищуються на своїх ліжечках.

Т і л ь т і л ь. Мі т і л ь!

М і т і л ь. Т і л ь т і л ь!

Т і л ь т і л ь. Ти спиш?

М і т і л ь. А ти?..

Т і л ь т і л ь. Виявляється, не сплю, якщо розмовляю з тобою...

М і т і л ь. Сьогодні Різдво, так?..

Т і л ь т і л ь. Ні, не сьогодні, а завтра. Тільки цього року святковий дід нічого нам не принесе...

М і т і л ь. Чому?..

Т і л ь т і л ь. Мати казала, що вона не встигла піти за ним у місто... Він прийде до нас наступного року...

М і т і л ь. А довго чекати до наступного року?..

Т і л ь т і л ь. Достатньо... Сьогодні вночі він прийде до багатих дітей...

М і т і л ь. А-а!

Т і л ь т і л ь. Що я бачу!.. Мати забула загасити лампу!.. Знаєш що?..

М і т і л ь.?..

Т і л ь т і л ь. Давай встанемо!..

М і т і л ь. Нам це не дозволяється.

Т і л ь т і л ь. Адже нікого нема... Ти бачиш віконниці?..

М і т і л ь. Ой, як вони світяться!..

Т і л ь т і л ь. Це святкові вогні.

М і т і л ь. У кого свято?..

Т і л ь т і л ь. Навпроти, у багатих дітей. У них ялинка. Ми зараз відчинимо віконниці.

М і т і л ь. А хіба можна?

Т і л ь т і л ь. Звичайно, можна, якщо ми одні. Чуєш – музика?..
Вставай!

[В хатину Дроворуба входить Фея Бериліона. Вона прохає брата і сестру знайти Синього Птаха для її онучки, бо та дуже хвора. Для того щоб діти могли це зробити, Фея дає їм шапочку з чарівним алмазом, завдяки якому можна правильно бачити речі].

...

Т і л ь т і л ь. Я добре бачу. У мене чудовий зір. Я бачу, котра година на церковних дзигах, а тато не бачить...

Ф е я (*раптом спалахнувши*). А я кажу, що ти нічого не бачиш!..
Ось, наприклад, якою я тобі уявляюся?.. Яка я, по-твоєму?..

Т і л ь т і л ь сконфужено мовчить.

Що ж ти? Відповідай!.. Ось я зараз перевірю, як ти добре бачиш!..
Гарна я чи гидка?..

Т і л ь т і л ь ще більше конфузиться і мовчить.

Чому ж ти не відповідаєш?.. Молода я чи стара? Рум'янощока чи блідолиця?.. Може, у мене горб?..

Т і л ь т і л ь (*намагаючись висловитися гречніше*). Ні, що ви, горб у вас невеликий!..

Ф е я. А з виразу твого обличчя можна зробити висновок, що він великий!.. Ніс у мене гачком, ліве око виколоте?..

Т і л ь т і л ь. Ні, ні, я цього не казав... А хто вам його виколов?..

Фея (*дедалі дужче дратуючись*). Ніхто мені його не думав виколувати!.. Зухвалій хлопчисько! Противний хлопчисько!.. Воно ще гарніше, ніж праве. Більше і ясніше!.. Його колір – небесно-голубий... А ось моє волосся!.. Золотисте, мов стигле колосся... Наче золотий самородок!.. Воно в мене таке густе, що навіть голові важко... Воно спадає хвилями... Стеж за моїми руками... (*Виймає з-під чепчика два ріденьких пасемця сивого волосся*).

Т і л ь т і л ь. Так, я бачу кілька волосинок...

Ф е я (*обурено*). «Кілька волосинок!..» Снопи!.. Оберемки!.. Хаці!..
Потоки золота!.. Звичайно, люди кажуть, що вони цього не бачать!..
Але ж ти, сподіваюся, не належиш до когорти цих злих сліпаків?..

Т і л ь т і л ь. Ні-ні, оті ваші пасма, що виглядають, я розрізняю
чітко...

Ф е я. Треба бути сміливим, треба розрізнити і те, чого не видно!..
Дивний народ ці Люди!.. Коли Феї повмирали, Люди осліпли, проте
вони навіть не помічають цього... Добре, що я завжди ношу з собою те,
що може згаслий зір засвітити... Що це я дістаю з мішка?..

Т і л ь т і л ь. Яка гарненька зелена шапочка!.. А що це в неї
виблискує на прясці?..

Ф е я. Великий алмаз, він повертає зір...

Т і л ь т і л ь. Так ось воно що?..

Ф е я. Так. Спершу треба надягнути шапочку, а потім обережно
повернути алмаз наліво – ось так, розумієш?.. Алмаз натискає на гулю
на голові – про цю гулю ніхто не знає, – і очі розплющуються...

Т і л ь т і л ь. А це не боляче?..

Ф е я. Аніскілечки – адже алмаз чудодійний... Ти одразу ж почнеш
бачити те, що приховують у собі різноманітні предмети, наприклад,
душу хліба, вина, перцю...

М і т і л ь. І душу цукру також?..

Ф е я (*раптом розсердившись*). Ну, ясна річ!.. Терпіти не можу
недолугих запитань... Душа перцю не менш цікава, ніж душа цукру...
Ось усе, що я можу дати, аби допомогти вам знайти Синього Птаха...
Кільце-невидимка і килим-літак вам більше стали б у пригоді... та я
загубила ключа від шафи, в якій вони у мене зберігаються... Ага, я й
забула!.. (*Показує на алмаз*). Дивися!.. Якщо його тримати отак, а
потім злегка повернути, то відкривається Минуле... Ще трішки
повернути – і відкривається Грядуще... Все це вам буде дуже цікаво,
дуже корисно, і притому алмаз не видає найменшого шуму...

Т і л ь т і л ь. Тато забере у мене алмаз...

Ф е я. Він не побачить. Поки алмаз на голові, ніхто його не
побачить... Хочеш спробувати?.. (*Надягає Тільтілю на голову зелену
шапочку*). Тепер поверни алмаз... Один поворот, другий...

*Тільки Тільтіль устиг повернути алмаз, як з усіма предметами
сталися раптові й чудові зміни. Стара чарівниця зенацька
перетворилася на вродливу казкову принцесу. Каміння, з якого
вимурувані стіни хатини, світиться синім, наче сапфір, сяйвом, стає
прозорим, іскриться і сліпучо виблискує, ніби найкоштовніше каміння.*

Убоге вбрання хатини оживає і перевтілюється: простий дерев'яний стіл тримається так велично, з такою гідністю, мовби він із мармуру. Циферблат стінного годинника примружується і добродушно всміхається; дверцята, за якими змигує сюди-туди маятник, відчиняються, і звідти вистрибують Душ і Г о д и н н и к а; тримаючись за руки і весело сміючись, вони починають танцювати під звуки музики. Тільтіль надзвичайно вражений і мимоволі скрикує.

Т і л ь т і л ь (показуючи на Душі Годинника). Хто ці чудові дами?..

Ф е я. Не бійся – це Годинник твого життя, він радий, що хоч ненадовго вирвався на волю і що його бачать...

Т і л ь т і л ь. А чому такі світлі стіни?.. Хіба вони з цукру або з коштовного каміння?..

Ф е я. Усе каміння однакове, все коштовне, проте людина бачить лише деяке...

Феєрія тим часом триває і розростається. Із діжки вилізають Душ і К о р о в а ї в у вигляді чоловічків, зодягнутих у трико кольору хлібної скоринки. Всі в борошні, вони стрибають зі сторопільним виглядом навколо столу, а за ними ганяється, корчачись зі сміху, зодягнутий в трико червоного кольору В о г о н ь, що вирвався з грубки.

Т і л ь т і л ь. А це що за потвори?..

Ф е я. Особи не вельми поважні. Це Душі Коровайів; користуючись тим, що постало Царство Істини, вони вийшли з діжі, де їм було затісно...

Т і л ь т і л ь. А цей довгов'язий червоний диявол, од якого смердить?..

Ф е я. Цить!.. Тихіше! Це Вогонь... У нього препаскудна вдача.

А феєрія триває. Собака і кішка, котрі досі, згорнувшись клубочком, спали біля шафи, раптом прокидаються; чутно дике завивання собаки і нявчання кішки, потім вони провалюються у люк, а замість них з'являються дві істоти, на одній з яких – маска бульдога, на другій – маска кішки. Тієї ж миті чоловічок у масці бульдога – далі називатимемо його П с о м – кидається до Тільтіля, обіймає його, обсипає бурхливими й бучними пестощами, а маленька жінка у масці кішки – називатимемо її просто К і ш к а, – перш ніж підійти до Мітіля, умивається і розправляє вуса. Пес гарчить, стрибає, штовхається, поводить жахливо.

П е с. Моє маленьке божество!.. Здрастуй, здрастуй, моє маленьке божество! Нарешті, нарешті мені можна говорити! Мені стільки треба сказати тобі!.. Даремно я гавкав і метляв хвостом – ти не розумів мене!.. Але тепер!.. Здрастуй! Здрастуй!.. Я люблю тебе... Я люблю тебе... Хочеш, я викину такого коника?.. Хочеш, покажу фокуса?.. Хочеш, пройдуся на передніх лапах, станцюю на канані?..

Т і л ь т і л ь (*до Феї*). Хто цей пан із собачою головою?..

Ф е я. Хіба ти не впізнав?.. Це Душа Тіло, – ти її звільнив...

К і ш к а (*підходячи до Мітіль, манірно і недовірливо простягає їй руку*). Здрастуйте, паняно!.. Яка ви сьогодні славненька!..

М і т і л ь. Здрастуйте, пані... (*До Феї*). Хто це?..

Ф е я. Неважко здогадатися – тобі простягає руку Душа Тілетти...
Поцілуй її!..

П е с (*відитовхує Кішку*). І я!.. Я також хочу поцілувати моє маленьке божество!.. Я хочу поцілувати дівчинку!.. Я хочу розцілувати всіх!.. Нумо веселитися!.. Ух ти!.. Ось я налякаю Тілетту!.. Гав! Гав! Гав!

К і ш к а. Милостивий пане, я з вами незнайома...

Ф е я (*погрожує Псові чарівною паличкою*). Негайно перестань, а то ти знову замовкнеш до кінця днів...

А фесрія триває: веретено в кутку крутиться з незвичайною швидкістю і пряде пряжу з дивовижних променів світла. У другому кутку вода у крані починає співати тонким голосом і, перетворившись у яскравий водограй, вкидає у раковину потоки смарагду і перлів. З цих потоків виходить Душа Води в образі плаксивої дівчинки з розпущеним волоссям і в одязі, що мовби стікає струмками, й негайно вступає у бій з Вогнем.

Т і л ь т і л ь. Хто ця мокра дама?..

Ф е я. Не бійся – це з крана вийшла Вода...

Зі столу падає на підлогу і розбивається глек з молоком. З розлитого молока піднімається висока біла постать, нерішуча і сором'язлива.

Т і л ь т і л ь. А хто ця боязка дама в одній сорочці?..

Ф е я. Це Душа Молока розбила глека...

Цукрова голова, що стояла біля шафи, росте, шириться і розриває обгортку, з якої виходить солоденька, фальшива істота у полотняному синьому з білим одязі та, догідливо всміхаючись, підходить до Мітіль.

М і т і л ь (*остерігаючись*). Що йому потрібно?..

Ф е я. Адже це Душа Цукру!..

М і т і л ь (*заспокоївшись*). А у нього є льодянички?..

Ф е я. У нього повні кишені льодяничків, кожний його палець – також льодяничок..

Зі столу падає лампа, з неї враз вихоплюється полум'я і перетворюється у світозору дівчину незрівнянної вроди. На ній довге, прозоре, сліпучо-яскраве покривало. Вона стоїть непорушно, мов у екстазі.

Т і л ь т і л ь. Це королева?

М і т і л ь. Це богородиця!..

Ф е я. Ні, діти, це Душа Світла..

Тої ж миті каструлі на полицях починають крутитися, як дзиги, шафа для білизни розчиняє дверці, розгортаються краці одна від одної тканини місячного і сонячного кольорів, з драбини, що веде на горище, скочуються не менш розкішне ганчір'я й недоноски і вливаються у потік тканин. Та раптом хтось досить гучно трічі стукає у двері праворуч...

Т і л ь т і л ь (*злякано*). Це тато!.. Він почув!..

Ф е я. Поверни алмаз!.. Зліва направо!..

Тільтіль різко повертає алмаз.

Не так швидко!.. Ох, Боже, мій! Що ти накоїв!.. Навіщо ти так круто повернув? Вони не встигнуть зайняти свої попередні місця, і ми матимемо великі неприємності!..

Фея знову перетворюється в стареньку, стіни тьмяніють, Душ і Г о д и н н и к а повертаються до свого футляра, веретено зупиняється і т. д. Зчиняється метушня і розгاردіяш... Вогонь бігає мов навіжений по кімнаті й не може знайти грубку, а одна з Хлібин, не помістившись у діжці, ридма ридає і жахливо голосить.

Ф е я. Що з тобою?

Х л і б (*весь у сльозах*). У діжці нема більше місця.

Ф е я (*зазирає до діжці*). Є, є!.. (*Відсовує інші Коровай, що повернулися на свої місця*). Ану, потісніться!..

Знову стукіт у двері.

Х л і б (*у відчаї, марно намагаючись влізти у діжку*). Я загинув!.. Він мене першого з'їсть!..

П е с (*стрибає довкіл Тільтіля*). Моє маленьке божество!.. Я ще тут!.. Я ще можу з тобою розмовляти. Я ще можу поцілувати тебе!.. Ще! Ще! Ще!..

Ф е я. Як, і ти?.. І ти ще не сховався?..

П е с. Мені пощастило... Я не можу поринути в Мовчання – надто швидко зачинилася ляда...

К і ш к а. І моя також... Що ж тепер з нами буде?.. Нам загрожує небезпека?

Ф е я. Нічого не вдієш, я мушу сказати вам правду: всі, хто піде з дітьми, помруть наприкінці мандрівки...

К і ш к а. А хто не піде?..

Ф е я. Ті помруть на кілька хвилин пізніше.

К і ш к а (*до Пса*). Швидше в люк!..

П е с. Ні, ні!.. Не хочу я в люк!.. Я хочу йти з маленьким божеством!.. Я хочу весь час з ним розмовляти!..

К і ш к а. Бовдур!..

Знову стукіт у двері.

Х л і б (*гірко плаче*). Я не хочу помирати наприкінці мандрівки!.. Я хочу до діжі!..

В о г о н ь (*все ще бігає по кімнаті і шипить від страху*). Я не можу знайти грубку!..

В о д а (*марно намагається увійти до крану*). Я не можу ввійти до крану.

Ц у к о р (*метушиться довкіл обгортки*). Я розірвав свою обгортку!..

Молоко (*сором'язливо і мляво*). Мій глек розбився!..

Ф е я. Боже мій, які ви недолугі!.. Які ви дурисвіти та боягузи! Виявляється, вам більше до вподоби мешкати у нікчемних футлярах, у люках і кранах, аніж іти з дітьми за Синім Птахом?..

У с і (*крім Пса і Душі Світла*). Так, так!.. Швидше, швидше!.. Де мій кран?.. Де моя діжа?.. Де моя грубка?.. Де мій люк?..

Ф е я (*до Душі Світла, що задумливо дивиться на скалки від лампи*). А ти, Душе Світла, що скажеш?..

Д у ш а С в і т л а. Я піду з дітьми...

П е с (*гавкає радісно*). І я!.. І я!..

Знову чути сильний стукіт у двері.

Ф е я. От молодці! Та й відступати вже пізно – у вас іншого виходу нема, ви всі підете з нами... От тільки ти, Вогню, ні до кого близько не підходь, ти, Песе, не чіпляйся до Кішки, а ти, Водо, тримайся прямо й намагайся не брызкатися...

Т і л ь т і л ь (*прислухається*). Знову стукає тато... Це його кроки...

Ф е я. Ми вийдемо через вікно... Ви всі підете до мене – я підберу належний одяг і для тварин, і для предметів... (*До Хліба*). Хлібе,

тримай клітку для Синього Птаха... Клітку понесеш ти... Швидше, швидше, не можна гаяти ані хвилини...

Вікно зненацька видовжується і перетворюється у двері. Всі виходять. Вікно знову набирає своєї звичайної форми і, ніби нічого не сталося, зачиняється. Кімнату знову заповнює темрява. Двері праворуч відчиняються, й просовуються голови Тата і Мами Тіль.

Т а т о Т і л ь. Та ні, нічого... То цвіркун співав...

М а м а Т і л ь. Ти їх бачиш?..

Т а т о Т і л ь. Звичайно, бачу... Вони міцно сплять...

М а м а Т і л ь. Так, я чую їхнє дихання...

Двері зачиняються.

Завіса.

Завдання і запитання для обговорення під час семінарського заняття

1. Прокоментуйте, як М. Метерлінк реалізує програму «доброго яснобачення».
2. Які ознаки фесрії як жанру? Як їх використовує М. Метерлінк?
3. Наведіть приклади метаморфоз, що відбуваються з людьми, тваринами і речами.

Уривок з ДІІ ТРЕТЬОЇ

Картина п'ята

ЛІС

<...> Повільно наближається Д у х Д у б а. Він вочевидь старий, на голові в нього вінок з омели, на ньому довгий зелений одяг, розшитий мохом і лишайником. Він сліпий. У нього довга сива борода. Однією рукою він спирається на сучкуватий костур, другою – на молодий Д у б о к, який служить йому поводитирем. На плечі в нього сидить С и н і й П т а х. З його наближенням Д е р е в а вишиковуються в шеренгу і шанобливо йому вклоняються.

Т і л ь т і л ь. У нього Синій Птах!.. Швидше, швидше до мене... (До Духа Дуба). Дайте його мені!..

Д е р е в а. Мовчати!..

К і ш к а (до Тільтіля). Зніми шапочку – це Дуб!..

Д у х Д у б а (до Тільтіля). Хто ти?..

Т і л ь т і л ь. Я – Тільтіль, добродію... Можна взяти у вас Синього Птаха?..

Д у х Д у б а. Тільтіль, син дроворуба?..

Т і л ь т і л ь. Так, добродію...

Д у х Д у б а. Твій батько накоїв мені багато лиха... Лише в одній моїй сім'ї він перебив шістсот моїх синів, чотириста сімдесят п'ять дядьків і тіток, тисячу двісті двоюрідних братів і сестер, триста вісімдесят невісток і дванадцять тисяч правнуків!..

Т і л ь т і л ь. Мені це невідомо, добродію... Гадаю, що він не навмисно...

Д у х Д у б а. Навіщо ти сюди прийшов? Навіщо ти викликав наші Душі з їхніх помешкань?..

Т і л ь т і л ь. Вибачте за турботу, добродію... То Кішка мені сказала, що ви нам повідаєте, де перебуває Синій Птах...

Д у х Д у б а. Знаю, знаю: ти шукаєш Синього Птаха, тобто ти хочеш розгадати найвеличнішу таємницю Буття, таємницю Щастя, – розгадати для того, щоб люди нас потім остаточно уярмили...

Т і л ь т і л ь. Зовсім ні, добродію! Я його шукаю для внучки Феї Бериліони – дівчинка тяжко хвора...

Д у х Д у б а (*перебиває його*). Годі!.. Я не чую тварин... Де вони?.. Це їх також стосується... Ми, Древа, не повинні нести всю відповідальність за ті кругі заходи, яких нам доведеться вжити... Коли Люди дізнаються, що ми чинимо, вони застосують до нас найжорстокіші покарання... Наше рішення мусить бути одностаїним, щоб потім усі берегли мовчання...

Д у х С о с н и (*дивиться понад верхівками інших Древе*). Підходять Тварини... Їх веде Кролик... Ось Душі Коня, Бика, Вола, Корови, Вовка, Барана, Свині, Півня, Кози, Осла і Ведмедя...

У міру того, як С о с н а називає Душі і Тварин, вони заходять одна за одну і всідаються між деревами. Лише Душі а К о з и все ще тиняється по лісу та Душі а С в и н і підриває коріння. Тварини і Древа зв'язують Пса і відносять його за стовбур Дуба, після чого оточують дітей і влаштовують над ними суд, на якому виносять їм смертний вирок.

Т і л ь т і л ь (*до Кішки*). Що це вони?.. Чимось незадоволені?..

К і ш к а. Не хвилюйся... Вони трішки не в душі тому, що цього року пізня весна... Покладися на мене – я все владнаю...

Д у х Д у б а. Ваша одностаїність цілком природна... Тепер треба лише для уникнення кари вибрати для нього вид страти найдоцільніший, найменш на нас доказовий, найшвидший і найпевніший, щоб потім, коли Люди знайдуть у лісі трупи дітей, на нас не впала підозра...

Т і л ь т і л ь. Що все це означає?.. До чого він хилить?.. Врешті-решт мені це набридло... Синій Птах у нього, хай він мені віддасть...

Б и к (*ступаючи вперед*). Найдоцільніше і найнадійніше – це рогами в життє. Хочете, я його штрикну?..

Д у х Д у б а. Хто це говорить?..

К і ш к а. Це Бик.

К о р о в а. Ну, чого вискочив як Пилип з конопель?.. Я у ці справи не втручаюся... Мені потрібно випасти всю траву з лужка, що залитий місячним сяйвом... У мене своїх турбот по горло...

В і л. У мене також... Я задалегідь з усіма згоден...

Д у х Б у к а. Я пропоную повісити їх на моєму найвищому суку...

Д у х П л ю щ а. А я скручу петлю...

Д у х С о с н и. А я пожертвую чотири дошки на домовину...

Д у х К и п а р и с а. А я надам місце для вічного спокою...

Д у х В е р б и. Найпростіше – втопити їх в одній з моїх річок...

Беру це на себе...

Д у х Л и п и (*примирливо*). Гаразд!.. Гаразд!.. Це ж надто жорстоко!.. Вони ще такі молоді!.. Їх досить легко можна знищити таким чином: я беруся загородити їх своїми гілками і сучками – це і буде їхньою в'язницею...

Д у х С о с н и. Так воно і є...

Д у х Д у б а. Отже, і серед нас знайшовся відступник, як і серед Тварин?.. Досі ми оплакували лише зраду Плодових Дерев, але ж то не справжні Древа...

С в и н я (*поводячи своїми жадібними очищами*). А по-моєму передовсім треба з'їсти дівчинку. У неї, мабуть, дуже ніжне м'ясо...

Т і л ь т і л ь. Що вона верзе?.. Ти у мене дорожкаєшся, така-сяка...

К і ш к а. Не можу збагнути, що з ними сталося. У всякому разі попахе смаленим...

Д у х Д у б а. Тихіше!.. Ми повинні вирішити, кому випаде честь нанесення першого удару, хто відверне від наших верхівок найбільшу небезпеку, які нас піддавали відтоді, як народилася Людина?..

Д у х С о с н и. Така честь належить тобі, нашому цареві і патріархові...

Д у х Д у б а. Це Сосна говорить?.. На жаль, я дуже старий!.. Я сліпий, недужий, мої руки дубіють, вже не підкоряються мені... Ні, це ти, брате мій, вічнозелений, завжди стрункий, – ти, що був присутній при народженні більшості цих Дерев, ти замість мене прославиш себе, слугуючи благородній справі визволення...

Д у х С о с н и. Гречно дякую, батьку... Проте мені і так уже випала честь ховати жертви, я боюся викликати природну задрість моїх

товаришів. По-моєму, після нас з тобою найстарший і найдостойніший, до того ж такий, що володіє палицею, – це Бук...

Д у х Б у к а. Я, знаєте, весь поточений хробаками, та й палиця у мене ненадійна... Ось у В'язя та в Кипариса зброя надійна...

Д у х В'яз а. Я із задоволенням, одначе я ледве стою... Уночі Кріт вивихнув мені на нозі великого пальця...

Д у х К и п а р и с а. Ну, а я готовий... Та тільки річ ось у чім. Моєму братові, Духу Сосни, надано право поховати дітей, за мною ж у всякому разі залишається право плакати на їхній могилі... Я не хочу, щоб мене так вирізняли, – це несправедливо... Краще зверніться до Тополі...

Д у х Т о п о л і. До мене?.. Схаменіться!.. Моя деревина ніжніша від тіла дитини!.. А до того ж мені щось не по собі... Мене морозить.. Гляньте на моє листя... Мабуть, я на світанку застудилася...

Д у х Д у б а (*гнівно*). Ви боїтеся Людини!.. Навіть безпомічні, беззахисні діти навіюють вам отой незрозумілий страх, який і робить вас усіх рабами Людини!.. Та ні!.. Годі!.. Подібна нагода нам більше не випаде, і ось я, старий, немічний, що весь тремчу, сліпий, один піду на споконвічного ворога!.. Де він?.. (*Намацуючи дорогу костуром, направляється до Тільтіля*).

Т і л ь т і л ь (*дістає з кишені ножа*). Так це ти на мене, старий, зі своєю довбнею?..

Усі Дерева при вигляді ножа – таємничої і незборимої зброї Людини, – скрикнувши від жаху, стають між Тільтілем і Духом Дуба й намагаються стримати старого.

Д е р е в а. У нього ніж!.. Бережися!.. У нього ніж!..

Д у х Д у б а (*вириваючись*). Пустіть!.. Чи ніж, чи сокира – не все одно?.. Хто мене тримає?.. Як, ви всі мене не пускаєте?.. (*Кидає на землю костура*). Ну, що ж! Сором і ганьба нам, Деревам! Хай нас визволяють Тварини...

Б и к. От і славненько!.. Я беру це на себе!.. Один раз проштрикну – і клямка!..

В і л і К о р о в а (*тримають його за хвоста*). Куди ти лізеш?.. Не будь дурнем!.. Кепська ця справа!.. І не добром вона закінчиться... А відповідати доведеться нам... Не сунься... Це справа Диких Звірів...

Б и к. Ні, ні!.. Це моя справа!.. Зачекайте!.. Та тримайте ж мене, а то я накою лиха!..

Мітіль верещить від страху.

Т і л ь т і л ь *(до Мітіля)*. Не бійся!.. Сховайся за мене... У мене ніж...

П і в е н ь. Бідовий хлопчина...

Т і л ь т і л ь. То це ви на мене розізлилися?..

О с е л. Ну, звичайно, хлопчику!.. А ти лише тепер здогадався?..

С в и н я. Молися – настала твоя остання хвилинка. А дівчинку не ховай... Я хочу нею помилуватися... Я спершу з'їм її...

Т і л ь т і л ь. Що я вам зробив?..

Б а р а н. Абсолютно нічого, хлопчику... Ти лише з'їв мого маленького братика, двох сестричок, трьох дядьків, тітку і дідуся з бабусею. Зачекай, зачекай, хай тільки зіб'ю тебе з ніг – тоді ти побачиш, що в мене також є зуби...

О с е л. А у мене копита!..

К і н ь *(погордливо ірже)*. Ось я йому зараз покажу!.. Як, по-вашому, краще: загризти його чи затоптати?..

Кінь з рішучим виглядом іде на Тільтіля, той замахається на нього ножем. Коня раптом охоплює страх, і він щодуху тікає від Тільтіля.

Е, ні!.. Це нечесно!.. Яка ж це гра?.. Він захищається...

П і в е н ь *(не може приховати свого захоплення)*. А хлопчисько не з боязких!

С в и н я *(до Ведмеда й Вовка)*. Спробуймо гуртом!.. Я підтримуватиму вас з тилу... Ми їх повалимо, а потім поділимо дівчинку...

В о в к. Відволікайте їхню увагу... а я зайду ззаду... *(Нападає на Тільтіля ззаду і мало не збиває з ніг)*.

Т і л ь т і л ь. Яке віроломство!..

Тільтіль опускається на одне коліно і, розмахуючи ножем, намагається захистити сестричку, що верещить не своїм голосом. Бачачи, що Тільтіль майже переможений, Тварини і Древа підходять ближче і намагаються вдарити його. Раптом сутеніє.

Т і л ь т і л ь *(у відчаї кличе на допомогу)*. До мене! До мене!.. Тіло!.. Тіло!.. Де Кішка?.. Тіло... Тілетго!.. Тілетго!.. Допоможіть! Допоможіть!..

К і ш к а *(звіддала, префальшиво)*. Я не можу підійти!.. Я вивихнула собі лапу...

Т і л ь т і л ь *(відбиває удари й хоробро захищається)*. На допомогу!.. Тіло!.. Тіло!.. Я знесилився!.. Їх багато!.. Ведмідь! Свиня! Вовк! Осел! Сосна! Бук! Тіло! Тіло! Тіло!..

Тягнувши за собою шматки мотуззя, з-за стовбура Дуба вискакує Пес і, розитовхавши Дерева і Тварин, кидається до Тільтіля, люто захищає його.

П е с (*несамовито кусає всіх підряд*). Ось тобі! Ось тобі!.. Не бійся, моє маленьке божество!.. Я їм задам!.. Зуби в мене гострі!.. Так, так! На Букові штани порвав, а на Дубові – спідницю!.. Сосна дременула!.. А все-таки бій іще запеклий!..

Т і л ь т і л ь (*знеможено*). Я більше не можу... Кипарис щосили угрів мене по голові...

П е с. Ой! Верба мене так... Лапу мені перебила...

Т і л ь т і л ь. Вони знову наступають!.. Усі одразу!.. Тепер Вовк!..

П е с. Зачекай, ось я його скубну!..

В о в к. Дурень!.. Адже ти наш брат!.. А його батьки потопили твоїх дітей!..

П е с. І добре зробили!.. Туди їм і дорога!.. Вони були схожі на тебе!..

Д е р е в а і Т в а р и н и. Відступник!.. Нерозумний!.. Зрадник!.. Підступна душа!.. Набитий дурень!.. Перевертень!.. Кинь Людину!.. Вона несе тобі загибель! Іди до нас!..

П е с (*у бойовому запалі й жертвному пориві*). Ні, ні!.. Один проти всіх!.. Ні, ні!.. Я вірний божествам!.. Божествам Найкращим і Найвеличнішим!.. (*До Тільтіля*). Бережися, на тебе суне Ведмідь... А он Бик!.. Зараз я схоплю його за горло... Ой!.. Він мене ногою... Осел вибив мені два зуби...

Т і л ь т і л ь. Тіло, я більше не можу!.. Ой!.. Це В'яз мене вдарив... Глянь: на руці кров... Це Вовк або Свиня...

П е с. Моє маленьке божество, почекай... Дай я тебе поцілую... і все заживе... Сховайся за мене... Тепер вони вже не насміляться... Та як би не так!.. Знову наступають!.. Оце удар, так удар!.. Тримайся!..

Т і л ь т і л ь (*падає на землю*). Ну, клямка!..

П е с. Хтось іде!.. Я чую, я відчуваю!..

Т і л ь т і л ь. Де?.. Хто?..

П е с. Там, там!.. Це Душа Світла!.. Вона нас розшукала!.. Мій королевичу, ми врятовані!.. Поглянь!.. Вони злякалися!.. Вони тікають!.. Вони злякалися!..

Т і л ь т і л ь. Душе Світла!.. Душе Світла!.. Йди сюди!.. Швидше!.. Вони повстали!.. Вони всі проти нас!..

Входить Душа Світла. А тим часом над лісом займається зоря.

Д у ш а С в і т л а. Що таке? Що тут коїться?.. Дурненький!.. Як же ти не здогадався?.. Поверни алмаз – вони тієї ж миті зануряться у Морок та Мовчання, і ти вже не бачитимеш їхніх почуттів...

Тільтіль повертає алмаз. Душі Дерев одразу кидаються до своїх стовбурів, і стовбури за ними зачиняються. Душі Тварин також зникають. Вдалині видно, як мирно пасуться на галявині Корова і Баран. Ліс знову прибирає цілком безневинного вигляду. Тільтіль вражено роззирається зусібіч.

Т і л ь т і л ь. Вони всі повтікали?.. Що це з ними було?.. Напевне, здуріли?..

Д у ш а С в і т л а. Та ні, вони завжди такі, тільки зазвичай цього не видно... Я тебе попереджала: коли мене нема, будити їх небезпечно...

Т і л ь т і л ь (*витирає ножа*). Що б я робив без Пса, ножа!.. Я не уявляв собі, що вони такі люті!..

Д у ш а С в і т л а. Тепер ти розумієш, що в цьому світі Людина – одна супроти всіх...

П е с. Тобі дуже боляче, моє маленьке божество?..

Т і л ь т і л ь. Байдуже, минеться... Мітіль вони не зачепили... Милій мій Тіло, а що вони зробили з тобою?.. У тебе писок у крові, перебита лапа...

П е с. Дрібниці!.. До завтра все заживе... Так, битва була запеклою!..

К і ш к а (*накульгуючи, вибирається з куців*). Запекліше не буває!.. Бик штрикнув мене у живіт... Слідів не видно, та страшенно боляче... А Дуб зламав мені лапку...

П е с. Цікаву знати, яку?..

М і т і л ь (*гладить Кішку*). То це правда, бідолашна моя Тілетто? Де ж ти була?.. Я тебе не бачила!..

К і ш к а (*фальшиво*). Мене, мамусю, поранили дуже скоро – як тільки я кинулася на цю гладку Свиню, яка хотіла тебе з'їсти... Отут Дуб і забив своїм ударом мені памороки...

П е с (*до Кішки, крізь зуби*). Я з тобою ще віч-на-віч побалакаю... Знайду час!..

К і ш к а (*до Мітіль, жалибно*). Мамусю, він мене ображає!..

М і т і л ь (*до Пса*). Противне створіння, дай ти їй спокій!..

Усі виходять.

Завіса.

Переклад С. ГРИЦЮКА

Завдання і запитання для обговорення під час семінарського заняття

1. Яким чином представлено в п'єсі тему «людина і природа»?
2. Якими засобами драматург створює динаміку дії?

3. *Яким чином М. Метерлінк поєднує проблемність і видовищність?*
4. *Які людські цінності вчить поважати твір М. Метерлінка?*
5. *Розкрийте смисл назви твору.*
6. *Порівняйте використання жанру феєрії у М. Метерлінка та Лесі Українки.*

Література для подальшого читання

1. Блок А. А. О «Голубой Птице» Метерлинка [Електронний ресурс] / А. А. Блок. – Режим доступу : http://dugward.ru/library/blok/blok_o_goluboy_ptice.html.
2. Рагозина К. За три сезона до «Синей птицы» [Електронний ресурс] / Ксения Рагозина. – Режим доступу : <http://spintongues.msk.ru/MaeterlinckReview.htm>.
3. Stanislavsky/Meyerhold productions of Maeterlinck in Dramatic Criticism [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://sites.google.com/site/arttheatrestudio/stanislavsky-meyerhold-productions-of-maeterlinck>. – (Історія постановки «Синій птах» на російській сцені).

Відеоматеріали для перегляду

1. «Синяя птица» / The Blue Bird (1970, м/ф за мотивами п'єси М. Метерлінка) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=UAIVcAeKtXE>.
2. «Синяя птица» (1976, х/ф, ССРСР-США) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://советские.рф/film/sinyaya-ptica.html>.
3. *The Blue Bird* (1918, х/ф, США, реж. Maurice Tourneur) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=uocFB3ciGmg&feature=related>.

АНТОН ЧЕХОВ
ВИШНЕВИЙ САД
Комедія на чотири дії

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Декорація першої дії. Немає ні завіс на вікнах, ні картин, залишилось трохи меблів, які складені в один куток, ніби для продажу. Відчувається пуста. Біля вихідних дверей і в глибині сцени складені чемодани, дорожні клунки і т. ін. Двері ліворуч відчинені, звідти чути голоси В а р і й А н і. Л о п а х і н стоїть, чекає. Я ш а тримає піднос зі скляночками, повними шампанського. В передпокої – Є н і х о д о в зав'язує ящик. За сценою, в глибині, гомін. Це прийшли прощатися селяни. Г о л о с Г а є в а: «Спасибі, братці, спасибі вам».

Я ш а. Простий народ прощатися прийшов. Я такої думки, Єрмолаю Олексійовичу: народ добрий, але мало розуміє.

Гомін затих. Входять через передпокій Л ю б о в А н д р і ї в н а і Г а є в; вона не плаче, але бліда, обличчя її дрижить, вона не може говорити.

Г а є в. Ти віддала їм, Любо, свій гаманець. Так не можна! Так не можна!

Л ю б о в А н д р і ї в н а. Я не змогла! Я не змогла!

Обоє виходять.

Л о п а х і н *(в двері, їм навздогін)*. Прошу, будьте ласкаві! По скляночці на прощання. Із міста не догадався привезти, а на станції знайшов тільки одну пляшку. Будьте ласкаві *(Пауза)*. Що ж, панове! Не бажаєте? *(Відходить од дверей)*. Знав би – не купував. Ну, і я пити не буду.

Яша обережно ставить піднос на стілець.

Випий, Яшо, хоч ти.

Я ш а. З від'їжджаючими! Щасливо залишатися! *(П'є)*. Це шампанське не справжнє, запевняю вас.

Л о п а х і н. Вісім карбованців пляшка. *(Пауза)*. Холодно тут страшенно.

Я ш а. Не топили сьогодні, все одно поїдемо. *(Сміється)*.

Л о п а х і н. Чого ти?

Я ш а. Від задоволення.

Л о п а х і н. Надворі жовтень, а сонячно й тихо, як улітку. Будуватись добре. *(Глянувши на годинник, у двері)*. Панове, уважайте, до поїзда

залишилось тільки 47 хвилин! Отже, через 20 хвилин їхати на станцію. Поспішайте.

Трофимов у пальті входить з двору.

Т р о ф и м о в. Мені здається, їхати вже час. Коні подані. Чорт його батька знає, де мої калоші. Зникли. *(В двері)*. Аню, немає моїх калош! Не знайшов!

Л о п а х і н. А мені в Харків треба. Поїду з вами одним поїздом. Проживу в Харкові усю зиму. Я все тинявся з вами, замучився без діла. Не можу без роботи, не знаю, куди дівати руки; теліпаються якимось дивно, ніби чужі.

Т р о ф и м о в. Зараз поїдемо, і ви знову візьметесь за свою корисну працю.

Л о п а х і н. Випий-но скляночку.

Т р о ф и м о в. Не буду.

Л о п а х і н. Отож до Москви тепер?

Т р о ф и м о в. Так, проведу їх до міста, а завтра до Москви.

Л о п а х і н. Так... Що ж, професори, видно, не читають лекцій, чекають, доки прийдеш!

Т р о ф и м о в. Не твоє діло.

Л о п а х і н. Скільки це років, як ти в університеті вчишся?

Т р о ф и м о в. Придумай щось новіше. Це набридло вже й недотепно. *(Шукає калоші)*. Знаєш, ми, мабуть, більше не побачимось, так от дозволяю мені дати тобі на прощання одну пораду: не розмахуй руками! Одвигни від цієї звички – розмахувати. І теж от будувати дачі, гадати, що з дачників колись вийдуть окремі господарі, гадати так – це теж означає розмахувати... Хоч як би там було, все-таки я тебе люблю. У тебе тонкі, ніжні пальці, як у артиста, у тебе тонка, ніжна душа...

Л о п а х і н *(обіймає його)*. Прощавай, голубчику. Дякую за все. Коли потрібно, візьми в мене грошей на дорогу.

Т р о ф и м о в. Навіщо мені? Не треба.

Л о п а х і н. Та у вас же немає!

Т р о ф и м о в. Є. Дякую вам. Я за переклад одержав. Ось вони тут, у кишені. *(Стурбовано)*. А калош моїх нема!

В а р я *(з другої кімнати)*. Візьміть вашу гидоту! *(Викидає на сцену пару гумових калош)*.

Т р о ф и м о в. Чого ж ви гніваєтесь, Варю? Гм... Та це не мої калоші!

Л о п а х і н. Я навесні посіяв маку тисячу десятин і оце заробив сорок тисяч чистого. А коли мій мак цвів, яка то була картина! Так от

я, кажу, заробив сорок тисяч і отож пропоную тобі в позику, тому що можу. Навіщо ж кирпу гнути? Я мужик... попросту.

Т р о ф и м о в. Твій батько був мужик, мій – аптекар, і це зовсім нічого не означає.

Лопакін дістає бумажник.

Облиш, облиш... Дай мені хоч двісті тисяч, не візьму. Я вільна людина. І все, що так високо ціните всі ви, багатії і злидарі, не має для мене ані найменшого значення, от як пух, що літає в повітрі. Я можу обходитись без вас, я можу проходити повз вас, я дужий і гордий. Людство простує до вищої правди, до вищого щастя, яке тільки можливе на землі, і я в перших лавах!

Л о п а х і н. Дійдеш?

Т р о ф и м о в. Дійду. *(Пауза)*. Дійду або покажу іншим шлях, як дійти.

Чути, як десь далеко цюкають сокирою по дереву.

Л о п а х і н. Ну, прощай, голубчику. Час їхати. Ми один перед одним гнемо кирпу, а життя собі йде та йде. Коли я працюю довго, невтомно, тоді думки трохи легші, і здається, ніби мені теж відомо, навіщо я існую. А скільки, брат, в Росії людей, які існують не знати для чого. Ну, все одно, циркуляція діла не в цьому. Леонід Андрійович, кажуть, взяв посаду, буде в банку, шість тисяч на рік... Тільки ж бо не всидить, ледачий дуже...

А н я *(на дверях)*. Мама вас просить: доки вона не поїхала, щоб не рубали саду.

Т р о ф и м о в. Справді, невже не вистачає такту... *(Виходить через передпокій)*.

Л о п а х і н. Зараз, зараз... От які-бо справді. *(Виходить за ним)*.

А н я. Фірса відправили до лікарні?

Я ш а. Я вранці казав. Відправили, напевне.

А н я *(до Єпіходова, що проходить через залу)*. Семене Пантелеймоновичу, довідайтеся, будь ласка, чи відвезли Фірса до лікарні.

Я ш а *(ображено)*. Вранці я казав Єгорові. Чого ж питати по десять раз!

Є п і х о д о в. Довголітнього Фірса, на мою остаточну думку, полагодити вже не можна, йому треба до праотців. А я можу тільки заздрити йому. *(Поклав чемодан на картонку з капелюхом і роздушив)*. Ну, от, звичайно. Так і знав. *(Виходить)*.

Я ш а *(глузливо)*. Двадцять два нещастя...

В а р я *(за дверима)*. Фірса відвезли до лікарні?

А н я. Відвезли.

В а р я. Чого ж листа не взяли до лікаря?

А н я. Так треба навздогін послати... *(Виходить)*.

В а р я *(із сусідньої кімнати)*. Де Яша? Скажіть, мати його прийшла, хоче з ним попрощатись.

Я ш а *(махає рукою)*. Виводять тільки з терпіння.

Д у н я ш а весь час клопочеться біля речей; тепер, коли Яша залишився сам, вона підійшла до нього.

Д у н я ш а. Хоч би поглянули разок, Яшо. Ви од'їжджаєте... Мене покидаєте... *(Плаче й кидається йому на шию)*.

Я ш а. Чого ж плакати? *(П'є шампанське)*. Через шість днів я знову в Парижі. Завтра сядемо на кур'єрський поїзд і покотимо, тільки нас і бачили. Навіть якось не віриться. Вів ля Франс!.. Тут не по мені, не можу жити... нічого не вдієш. Надивився на темноту – годі з мене. *(П'є шампанське)*. Чого ж плакати? Поводьтєся пристойно, тоді не будете плакати.

Д у н я ш а *(пудриться, вдивляючись у люстерко)*. Пришліть із Парижа листа. Я ж бо вас кохала, Яшо, так кохала! Я ніжне створіння, Яшо!

Я ш а. Сюди йдуть. *(Клопочеться біля чемоданів, тихо наспівує)*.

Входять Л ю б о в А н д р і ї в н а, Г а є в, А н я і Ш а р л о т т а І в а н і в н а.

Г а є в. Їхати б уже. Часу небагато залишилось. *(Дивлячись на Яшу)*. Від кого це оселедцем тхне?

Л ю б о в А н д р і ї в н а. Хвилин через десять давайте вже в екіпажі сідати... *(Оглядає кімнату)*. Прощай, любий доме, старий дідуся. Мине зима, настане весна, а там тебе вже не стане, тебе зламують. Скільки бачили ці стіни! *(Палко цілує дочку)*. Радість моя, ти сяєш, твої оченята грають, як два діаманти. Ти задоволена? Дуже?

А н я. Дуже! Починається нове життя, мамо!

Г а є в *(весело)*. Справді, тепер усе гаразд. До продажу вишневого саду ми всі хвилювались, мучились, а потім, коли питання було вирішене остаточно, безповоротно, всі заспокоїлись, навіть повеселішали. Я банківський служака, тепер я фінансист... жовтого в середину, та й ти, Любо, що не кажи, маєш кращий вигляд, це безперечно.

Л ю б о в А н д р і ї в н а. Так, з нервами моїми краще, це правда.

Їй подають капелюшок і пальто.

Я сплю добре. Виносьте, Яшо, мої речі. Пора. *(До Ані)*. Дівчинко моя, ми скоро побачимось... Я їду до Парижа, буду там жити на ті гроші, що їх прислала твоя ярославська бабуся на купівлю маєтку, – хай живе бабуся! – а грошей цих вистачить не надовго.

А н я. Ти, мамо, повернешся скоро, скоро... Адже правда? Я підготуюсь, складу іспити в гімназії і потім буду працювати, тобі допомагати. Ми будемо, мамо, разом читати різні книжки... Адже правда? *(Цілує матері руки)*. Ми будемо читати осінніми вечорами, прочитаємо багато книжок, і перед нами розкриється новий, чудовий світ... *(Мріє)*. Мамо, приїжджай...

Л ю б о в А н д р і ї в н а. Приїду, моє золотко. *(Обіймає дочку)*.

Входить Л о п а х і н. Шарлотта тихо наспівує пісеньку.

Г а є в. Щаслива Шарлотта: співає!

Ш а р л о т т а *(бере клунок, схожий на сповите немовля)*. Моє малятко, люлі, люлі... *(Чути плач дитини: «Уа, уа!..»)*. Цить, мій хороший, мій любий хлопчику. *(«Уа!.. Уа!..»)*. Мені тебе так шкода! *(Кидає клунок на місце)*. То ви, будь ласка, знайдіть мені посаду. Я не можу так.

Л о п а х і н. Знайдемо, Шарлотто Іванівно, не турбуйтеся.

Г а є в. Всі нас кидають. Варя йде зовсім... ми враз стали непотрібні.

Ш а р л о т т а. В місті мені нема де жити. Треба йти... *(Наспівує)*. Все одно...

Входить Пищик.

Л о п а х і н. Чудо природи!..

П и щ и к *(захекавшись)*. Ой, дайте віддихатися... замучився... Мої найшановніші... Води дайте...

Г а є в. По гроші, напевне? Слуга покірний, їду від гріха... *(Виходить)*.

П и щ и к. Давненько не був у вас... найпрекрасніша... *(До Лопакіна)*. Ти тут... радий тебе бачити... величезного розуму людина... візьми... одержуй... *(Подає Лопакіну гроші)*. Чотириста карбованців... буду винен ще вісімсот сорок...

Л о п а х і н *(здивовано знижує плечима)*. Ніби уві сні. Де ж ти взяв?

П и щ и к. Зачекай... Жарко... Подія найнезвичайніша. Приїхали до мене англійці й знайшли в землі якусь білу глину... *(До Любові Андріївни)*. І вам чотириста... прекрасна, дивна... *(Подає гроші)*. Решту потім. *(П'є воду)*. Щойно оце один юнак розповідав у вагоні, ніби

якийсь великий філософ радить стрибати з дахів... «Стрибай!» – каже, і в цьому все завдання. (*Здивовано*). Подумати тільки! Води!..

Л о п а х і н. Що ж це за англійці?

П и щ и к. Здав їм ділянку з глиною на 24 роки... А тепер вибачайте, ніколи... треба гнати далі... Поїду до Знойкова... до Кардамонова... Всім заборгував... (*П'є*). Живіть здорові... В четвер заїду...

Л ю б о в А н д р і ї в н а. Ми зараз переїздимо до міста, а завтра я за кордон...

П и щ и к. Як? (*Стурбовано*). Чому до міста? То ж то я дивлюсь на меблі... чемодани... Ну, нічого... (*Крізь сльози*). Нічого... Найвеличезнішого розуму люди... ці англійці... Нічого... Будьте щасливі... Хай Бог вам помагає... Нічого... Всьому на цьому світі буває кінець... (*Цілує руку Любові Андріївни*). А почувте, що й мені кінець прийшов, згадайте оцю саму... коняку і скажіть: «Був на світі сякий-такий... Симеонов-Пищик... царство йому небесне»... Прегарна погода... Так... (*Виходить дуже зніяковілий, але одразу ж повертається і каже з порога*). Кланялась вам Дашенька! (*Виходить*).

Л ю б о в А н д р і ї в н а. Тепер можна і їхати. Їду я з двома клопотами. Перший – це хворий Фірс. (*Поглянувши на годинник*). Ще хвилин п'ять можна...

А н я. Мамо, Фірса вже відправили до лікарні. Яша відправив зранку.

Л ю б о в А н д р і ї в н а. Друга моя печаль – Варя. Вона звикла рано вставати й працювати, а тепер без роботи вона мов риба без води. Схудла, зблідла і плаче, сердешна... (*Пауза*). Ви це дуже добре знаєте, Єрмолаю Олексійовичу, я мріяла... віддати її за вас, та й з усього було видно, що ви женитесь. (*Шепоче Ані, та киває Шарлотті, і обидві виходять*). Вона кохає вас, вам вона до душі, і не знаю, не знаю, чому це ви ніби обминаєте одне одного. Не розумію!

Л о п а х і н. Я теж, по правді, сам не розумію. Яюсь чудно все... Якщо є ще час, то я хоч зараз ладен... Скінчимо зразу, і край, а без вас, я почувую, не освідчусь.

Л ю б о в А н д р і ї в н а. І чудесно. Потрібна ж бо тільки одна хвилинка. Я її зараз покличу...

Л о п а х і н. До речі, й шампанське є. (*Поглянувши на скляночки*). Порожні, хтось уже випив.

Яша кашляє.

Це називається вихлестати.

Л ю б о в А н д р і ї в н а (*жваво*). Прекрасно. Ми вийдемо... Яшо, allez! Я покличу її... (*До дверей*). Варю, облиш усе, іди сюди. Іди! (*Виходить з Яшею*).

Л о п а х і н (*поглядає на годинник*). Так... (*Пауза*).

За дверима стриманий сміх, шепіт, нарешиті входить Варя.

В а р я (*довго розглядає речі*). Дивно, ніяк не знайду...

Л о п а х і н. Чого ви шукаєте?

В а р я. Сама пакувала і не пам'ятаю. (*Пауза*).

Л о п а х і н. Куди ж ви тепер, Варваро Михайлівно?

В а р я. Я? До Рагуліних... Домовилась до них господарство доглядати... за економку, чи що.

Л о п а х і н. Це в Яшнево? Верст сімдесят буде. (*Пауза*). От і скінчилось життя в цьому домі...

В а р я (*розглядає речі*). Де ж це... Чи, може, я в скриню запакувала... Так, життя в цьому домі скінчилось... більш уже не буде...

Л о п а х і н. А я в Харків зараз їду... от з цим поїздом. Справ багато. А тут в садібі залишу Єпіходова... Я його найняв.

В а р я. Ну, що ж!

Л о п а х і н. Минулого року, коли пригадаєте, в цю пору сніг уже йшов, а тепер тихо, сонячно. Тільки от холодно... Градусів три морозу.

В а р я. Я не подивилась. (*Пауза*). Та й розбився у нас градусник... (*Пауза*).

Голос у двері з двору: «Єрмолаю Олексійовичу!»

Л о п а х і н (*ніби давно чекав на цей голос*). Зараз! (*Хутко виходить*).

Варя, сидючи на підлозі, поклавши голову на клунок з одежею, тихо ридає. Відчиняються двері, обережно входить Любо в Андріївна.

Л ю б о в А н д р і ї в н а. Ну що? (*Пауза*). Треба їхати.

В а р я (*вже не плаче, витерла очі*). Так, пора, мамонько. Я до Рагуліних устигну ще сьогодні, аби тільки не спізнитися на поїзд...

Л ю б о в А н д р і ї в н а (*у двері*). Аню, вдягайся!

Входять Аня, потім Гаєв, Шарлотта Іванівна. Гаєв вдягнений у тепле пальто з башиком. Збираються слуги, візники. Біля дверей клопочеться Єпіходов.

Л ю б о в А н д р і ї в н а. Тепер можна і в дорогу!

А н я (*радісно*). В дорогу!

Г а є в. Друзі мої, милі, дорогі друзі мої! Покидаючи назавжди цей дім, чи можу я не сказати, чи можу утриматись, щоб на прощання не висловити ті почуття, які сповнюють тепер усю мою істоту...

А н я (*благально*). Дядю!

В а р я. Дядечку, не треба!

Г а є в (*похмуро*). Дуплетом жовтого в середину... Мовчу...

Входить Трофимов, потім Лопухін.

Трофимов. Що ж, панове, пора їхати!

Лопухін. Єпіходов, моє пальто!

Любов Андріївна. Я посиджу ще одну хвилиночку. Наче я раніше ніколи не бачила, які в цьому будинку стіни, які стелі, і зараз я дивлюсь на них з жадою, з такою ніжною любов'ю...

Гасв. Пам'ятаю, коли мені було шість років, на зелені свята я сидів на цьому вікні і дивився, як батько мій ішов до церкви...

Любов Андріївна. Всі речі забрали?

Лопухін. Здається, все. *(До Єпіходова, надягаючи пальто)*. Ти ж, Єпіходов, гляди, щоб усе було гаразд!

Єпіходов *(говорить хрипким голосом)*. Будьте спокійні, Єрмолаю Олексійовичу!

Лопухін. Що це в тебе такий голос?

Єпіходов. Зараз воду пив, щось проковтнув.

Яша *(з презирством)*. Темнота...

Любов Андріївна. Поїдемо – і тут не залишиться жодної душі...

Лопухін. Аж до весни.

Варя *(висмикує із клунка парасольку, – схоже, ніби вона замірилась; Лопухін удає, ніби злякався)*. Та що це ви... Я й не думала.

Трофимов. Панове, ходімо сідати в екіпажі... Вже пора! Зараз поїзд прийде!

Варя. Петю, ось вони, ваші калоші, біля чемодана. *(Крізь сльози)*.

І які вони у вас брудні, старі...

Трофимов *(взуваючи калоші)*. Ходімо, панове!

Гасв *(дуже збентежений, боїться заплакати)*. Поїзд... станція... Круаже в середину, білого дуплетом в кут...

Любов Андріївна. Ходімо!

Лопухін. Всі тут? Нікого там нема? *(Замикає бічні двері ліворуч)*. Тут речі складено, треба замкнути. Ходімо!

Аня. Прощай, доме! Прощай, старе життя!

Трофимов. Здрастуй, нове життя!.. *(Виходить з Анею)*.

Варя оглядає кімнату і, не поспішаючи, виходить. Виходять Яша і Шарлотта з собачкою.

Лопухін. Отже, до весни. Виходьте, панове... До побачення!.. *(Виходить)*.

Любов Андріївна і Гасв залишилися вдвох. Вони ніби чекали на це, кидаються на шию одне одному і ридать стримано, тихо, боячись, щоб їх не почувли.

Гаєв (*у розпачі*). Сестро моя, сестро моя...

Любов Андріївна. О мій милий, мій ніжний, прекрасний сад!.. Моє життя, моя молодість, щастя моє, прощай!.. Прощай!..

Голос Анні (*весело закликаючи*). Мамо!..

Голос Трофимова (*весело, збуджено*). Ау!..

Любов Андріївна. Востаннє поглянути на стіни, на вікна... По цій кімнаті любила походжати покійниця мати.

Гаєв. Сестро моя, сестро моя!..

Голос Анні. Мамо!

Голос Трофимова. Ау!

Любов Андріївна. Ми йдемо!.. (*Виходять*).

Сцена порожня. Чути, як на ключ замикають усі двері, як потім від'їздять екіпажі. Стає тихо. Серед тиші лунає глухий стук сокири по дереву, який звучить самотньо й тоскно. Чути кроки. Із дверей, що праворуч, з'являється Фірс. Він вдягнутий, як завжди, в піджаку і білій жилетці, на ногах капці. Він хворий.

Фірс (*підходить до дверей, торкає за ручку*). Замкнено. Поїхали... (*Сідає на канапу*). Про мене забули... Байдуже... я тут посиджу... А Леонід Андрійович, мабуть, шуби не вдяг, в пальті поїхав... (*Стурбовано зітхає*). Я, бач, не подивився... Молоде-зелене! (*Щось бурмоче, чого не можна зрозуміти*). Життя, бач, промайнуло, ніби й не жив... (*Лягає*). Я полежу... Силоньки, бач, у тебе нема, нічого не залишилось, нічого... Ех, ти... недотепа!.. (*Лежить нерухомо*).

Чути далекий звук, мов з неба, ніби урвалася струна, завмираючий, сумний. Настає тиша, і тільки чути, як далеко в саду сокирою стукотять по дереву.

Завіса.

Переклад П. ПАНЧА

Завдання і запитання для обговорення під час семінарського заняття

1. Знайдіть приклади використання підтексту і прокоментуйте їх. Окрему увагу зверніть на епізод, коли Лопакін має запропонувати Варі вийти за нього заміж.
2. У чому полягає специфіка використання А. Чеховим авторських ремарок?
3. Що таке «ансамблевий принцип» відбору персонажів? Як його реалізовано у 4-й дії?

4. Яким чином проявляються домінуючі риси характеру кожного з персонажів після того, як продано вишневий сад? Чи насправді змінилося їхнє життя?
5. Знайдіть приклади трагікомізму і трагіфарсовості в 4-й дії п'єси «Вишневий сад».
6. Зверніть увагу на діалоги персонажів. За яким принципом їх побудовано?
7. Проілюструйте підхід А. Чехова до організації конфлікту: видима протилежність при захованій схожості. У чому полягає схожість персонажів між собою?
8. Схарактеризуйте образ Лопухіна в 4-й дії п'єси. Яким ви його собі уявляєте?
9. Яким чином втілено в діалогах персонажів та в їхніх вчинках символіку п'єси? Крім образного, зверніть увагу на звуко-символізм.

Література для подальшого читання

1. Катаев В. Б. Постигая «Вишневый сад» [Електронний ресурс] / В. Б. Катаев. – Режим доступу : http://sobolev.franklang.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=109:---q-q&catid=27:2011-02-12-20-10-48&Itemid=9.
2. The Cherry Orchard by A. Chekhov. A Study Guide [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cummingsstudyguides.net/Guides8/CherryOrch.html>.

Відеоматеріали для перегляду

1. «Вишневый сад» (Театр марионеток) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=vsT1CX9XY0o>.
2. «Вишневый сад» (Малый театр, 1983 год) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=0OrfCvshAS4&feature=related>.
3. «Вишневый сад» (театр Современник, 2006 год) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.youtube.com/watch?v=_BpZPa-5SFQ&feature=related.
4. «Вишневый сад». The Cherry Orchard (к/ф, Частины 1-8) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=gliBny0pjhE> (частина 1).
5. «Вишневый сад» (Марк Захаров, театр Ленком, 2011, SATRip) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ex.ua/view/8138521?r=70665>.